

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

RADOVI LX, knj. 19.

Spaić, Vojislav

1975

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/b4e185d1-dd16-4217-9349-07c84e6cbf7e>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

RADOVI

KNJIGA LX

ODJELJENJE DRUŠTVENIH NAUKA

Knjiga 19.

U r e d n i k

HAMDIJA ČEMERLIĆ,
redovni član Akademije nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine

S A R A J E V O

1 9 7 7.

ALIJA BEJTIĆ

**SARAJLIJA ABDULAH DRNIŠLIJA I NJEGOV ZBORNIK
BOSANSKIH MEMORIJALA 1672—1719**

(Primljeno na sjednici Odjeljenja društvenih nauka 17. VI 1975. god.)

I. IDENTIFIKACIJA DJELA I NJEGOVA AUTORA

Lista dosada poznatih Bošnjaka i Hercegovaca osmanskog perioda kao pisaca čiji radovi predstavljaju značajne prinose historiografiji ili kompletiranju samih izvora za tu granu nauke, danas se dopunjava jednom posve novom ličnošću kao priređivačem i skriptorom kodeksa prvorazrednih historijskih vrela. To je Abdulah Drnišlija, Sarajlija, muderis, ordijski kadija i nosilac nekoliko drugih javnih funkcija u posljednja dva decenija 17. i prva dva 18. stoljeća. Samo djelo po kojem se kvalificira u navedenom smislu jeste njegova velika zbirka turskih javnih dokumenata, koje je on sabrao, a jednim dijelom i pisao (sastavljao), zatim njegovih ličnih zapisa, ljetopisnih bilježaka, spiskova, arapskih sentenci i drugih vrsta tekstova. U toj zbirci preovladavaju akta o prilikama u Bosni i Hercegovini, uglavnom u god. 1672—1719. To su gotovo odreda pojedinačne i kolektivne molbe, žalbe, tužbe i predstavke iz Bosne Porti, pa iste takve predstavke samih kadija i valija. Zbog toga to djelo koje, inače, ne sadrži naslov i imenujem kraćim nazivom *Zbornik bosanskih memorijala 1672—1719*. (u ovome radu, citiram: *Zbornik, Drnišlijin Zbornik*).

Dvije su osobite značajke Drnišlijin Zbornika:

1. Predstavlja cjelinu kompletnih i besprijekorno, i jezički i grafički, upisanih tekstova javnih dokumenata te brojnih zapisa i tekstova samog Drnišlije; i dokumenti i zapisi upravo su krcati važnim obavještenjima i odreda su svi *neponovljivi*, jer se ni u datom, ni u kojem sličnom tekstovnom

obliku ne sretaju u bilo kojem drugom ni pojedinačnom, ni kolektivnom poznatom izvoru.

2. Dokumenti i zapisi se odnose baš na najtamnije decenije prošlosti Bosne i Hercegovine i osvjetljavaju pojedinosti, pa i čitave vremenske cjeline, na način koji ćemo rijetko gdje sresti i u arhivalnim i u narativnim izvorima. Ti dokumenti i zapisi su to značajniji i dragocjeniji što se *najvećim dijelom* odnose na prilike u Bosni i Hercegovini u doba velikog bečko-turskog rata 1683—1699, kad su Muslimani, Srbi i Hrvati, pa i Jevreji, a osobito ti prvi, proživljavali ovdje sigurno najteže dane u svojoj historiji.

Po iznesenim značajkama Drnišlijin Zbornik predstavlja važan i nov izvor za historiju naroda Bosne i Hercegovine, a sami autor Zbornika, Abdulah Drnišlija, uvrštava se u red ne samo ozbiljnih i savjesnih priređivača i pisaca nego i najzaslužnijih ličnosti u kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine.

Drnišlijin Zbornik sačuvan je u originalnom rukopisu, i to u potpunom obliku u kojem ga je završio i ostavio autor, što se vidi po dopiscima na prvim i posljednjim listovima, koji se u orijentalno-islamskim rukopisima uvijek pišu odvojeno od osnovnog teksta i, obično, naknadno. Rukopis se nalazi u biblioteci *Türk Tarih Kurumu* u Ankari i nosi oznaku NrY 514. Djelo, općenito uzevši, nije nepoznato nauci, ali je, s druge strane, pogrešno označavano, a pri tome nije bilo ni slutnje da bi to mogao biti rukopis sarajevskog muderisa Abdulaha Drnišlije. I u knjigama navedene biblioteke i u kasnijim navodima u literaturi djelo se, naime, označava kao *sarajevski sidžil*. Takav karakter Zborniku dao je, koliko znam, najprije savremeni turski historičar *Halil İnalcık* već u samome naslovu jednog svoga rada¹. I u literaturi na srpskohrvatskom postoji jedan podatak o ovome rukopisu. Iznio ga je Hazim Šabanović još 1951. i također označio taj rukopis, ne znam na osnovu čega, kao sarajevski sidžil dodajući tome i detaljniji podatak, da „sidžil potječe iz 1693/94. i 1717. godine“².

Nedavno je Akademija nauka i umjetnosti BiH, prikupljajući graduu za historiju naroda Bosne i Hercegovine, pribavila, trudom dra Avde Sućeske, mikrofilm i fotokopije integralnog teksta i toga rukopisa i vodi ga, doduše pod privremenom oznakom, također kao „sarajevski sidžil“.

Analiza Zbornika, koju sam izvršio po fotokopijama u Akademiji, pokazala je da to uopće nije, niti može biti *sidžil* kao službena sudska knjiga tekućih dokumenata. Da je to tako pokazuju ovi razlozi:

1. U Zborniku nema uobičajenog kadijina uvoda u *sidžil* (inşâ), po kojem se vidi kad je koji kadija zaprimio se službe u kadiluku i dr.

2. Dokumenti nisu uopće redani kronološkim redom, pa je i to po-

¹ Halil İnalcık, *Saray Bosna şer'iye Sicillerine göre Viyana bozgunundan sonraki harb yıllarında Bosna* („Bosna u ratnim godinama poslije poraza pred Bečom prema sarajevskom šerijatskom *sidžilu*“), *Tarih Vesikalari*, br. 9, sv. 2. 178—187 i br. 11, sv. 2. 372—384.

² H. Šabanović, *Turski diplomatski izvori za istoriju naših naroda*, Prilozi za orijentalnu filologiju, etc, Sarajevo, I/1951, 131.

kazatelj da to ne može biti sidžil kao zbirka isprava, popunjavana uvijek po principu vremenskog reda.

3. Stoji činjenica da se u zbirci nalazi najviše dokumenata sarajevskog kadije, što je, bez sumnje, i bilo od uticaja da se Zbornik označi kao sarajevski sidžil, ali je ta veličina samo relativna, jer tu ima također velik broj dokumenata i kadija *drugih* kadiluka, pa i takvih isprava koje nisu bilježile u sidžil kadije nijednog kadiluka (predstavke Porti privatnih lica i valija).

4. Kadija vodi sidžil dok mu traje služba u mjestu, obično dvije godine. Ima slučajeva da je i sljedeći kadija nastavio unositi isprave u istu knjigu iz svoga sudovanja, a ovdje se radi o ispravama vremenskog razmaka od blizu 50 godina, za to bi vrijeme moralo da se smijeni oko 25 kadija unoseći isprave u istu knjigu, a to je i neprirodno i neuobičajeno, nemoguće.

5. Da je ovo redovan kadijski sidžil, onda bi Zbornik morao sadržavati više, da ne kažem velik i jako velik broj dokumenata iz jedne kalendarske godine (to je redovita pojava u sidžilima, jer su se u takvoj veličini obavljali i poslovi u sudu), a ovdje, u Zborniku ima godina u kojim se broj dokumenata svodi na svega dva ili tri.

6. Redovan, uobičajeni službeni sidžil sadrži različite dokumente: isprave o slučajevima na sudu, fermane, bujrukdije, tezkere i sl, a ovdje nije tako: postoje svega dva berata, gotovo slučajno registrirana, a ostalo su *predstavke* Porti pa i one koje nije pisao ni potpisivao kadija, a za koje, po tome, nije bilo ni potrebe ni načina da ulaze u sidžil.

7. Kadijski sidžil sadrži samo cjelovite tekstove službenih isprava, a od bilježaka samo one koje su vezane za službene poslove. Ovdje, u Zborniku ima i sasvim privatnih, ličnih bilježaka i zapisa, koje nijedan kadija ne bi unio u sidžil kao službenu knjigu. Konačno, kadije u sidžil redaju tekstove dokumenata bez ikakvih naslova, a ovdje, u ovoj zbirci iznad najvećeg broja isprava postoje i lični dopisci, na čelu ili na kraju dokumenata, o karakteru ili sadržaju akta, pa i o tome kako je i kada taj akt dalje hodao i kako se rješavao.

Zbornik dobrim dijelom ima karakter *sak-sidžila*, tj. *uzorlistara* diplomatskih akata. Takvom stanovištu ide u prilog pojava dopisaka o kojoj se vrsti dokumenata radi, kakav je slučaj i u tipičnim sak-sidžilima, mada se ovdje ide i dalje, pa se izlaže kratko i ono na što se akt odnosi. Međutim, sak-sidžil, u pravilu, sadrži samo one isprave koje su kao tekstovni uzorci bili potrebni kadiji u njegovoj sudskoj praksi, a iz toga proizilazi da ovo nije ni uobičajeni sak-sidžil, jer Zbornik sadrži i takva akta koja su pisala i potpisivala druga lica izvan kadije i suda i koja uopće nisu bila potrebna ni sudu ni kadiji. Osim toga sak-sidžili sadrže razne, obično sve vrste uzoraka tekstova koje je mogao pisati kadija (na čelu je najčešće uzorak vakufname), a ovdje nije tako: zbirka sadrži samo jednu, istina širu vrstu dokumenata, a to su, kako sam naveo, pojedinačne i kolektivne predstavke stanovnika gradova i sela te predstavke pojedinih funkcionera, među kojima i kadijske.

Izneseni elementi eliminacije, s jedne strane, te određena druga obilježja u samom Zborniku, s druge strane, pokazuju da se ovdje radi o jednoj posebnoj vrsti orijentalno-islamske knjige i literature, a to je tzv. *medžmua*, koja već po svom nazivu znači *zbirku*, *zbornik*, što mi je i dalo pravo da dam označeni naziv, naslov samoga rukopisa. Da se ovdje zaista radi o medžmui pokazuje, s druge strane, u prvom redu raznorodna struktura tekstova u zbirci, uzevši je u cjelini, a u tome smislu govori i važan vanjski kriterij, što ova zbirka, kao ni ostale medžmue, nema uopće ni naslova, niti posebne, izričite oznake autora.

Svaka je medžmua, pa tako i ova, Drnišlijiina, po motivima nastanka *privatno*, neslužbeno djelo, a po samom načinu izrade i opreme i lično djelo. Medžmuu je pisao prvi njezin vlasnik za zadovoljavanje ličnih duhovnih užitaka, za svoje potrebe, pa otud takvo djelo i nema ni naslova, ni naznake autora, nije postojala ni potreba za tim, jer knjiga nije bila namijenjena javnosti.

Ova medžmua, međutim, i po veličini, i po broju listova i po samom sadržaju predstavlja posebnu kategoriju u svojoj vrsti i daleko natkriljuje uobičajene medžmue kao knjige džepnog formata sa različitim sadržajem, u kojim se, pored ličnih zapisa historičke prirode, javljaju i pjesme bogoštovne i profane tematike. Ta Drnišlijiina medžmua je u prvom i posljednjem redu *historičkog* sadržaja; zapisi druge prirode su tako malobrojni da se gotovo i ne zapažaju. Ta pojava pribavlja još veću vrijednost samome djelu, a i odliku njenom autoru, koji je umio da se odvoji od tradicionalnog puta i da dadne nešto veće, bogatije i po formi i po sadržaju, nešto, ukratko, sasvim novo, originalno.

Bilo je mnogo teže utvrditi ime samoga autora i prvoga vlasnika medžmue, koji su bili, kako sam pokazao, jedna ličnost, jer nigdje u zbirci nema izričitog navoda u tom pogledu. Do imena autora došao sam, međutim, posrednim putem, na osnovi unutrašnjih kriterija samih tekstova dokumenata i onih dopisaka na čelu ili kraju dokumenta, i to gotovo slučajnim putem, jer su se moje preokupacije u prvo vrijeme svodile prvenstveno na bogat i zanimljiv historički sadržaj zbirke. Ime nije nadeno, nego upravo *otkriveno*, kao u kakvom rebusu (iako Drnišlija nije imao namjeru ni da ističe, ni da skriva svoje ime), ali u takvom vidu da to otkrivanje ne predstavlja ni najmanju sumnju. Pregledavajući detaljnije dokumenat po dokumentu i, naročito, lične dopiske uz te dokumente na nekoliko mjesta zapazio sam da se neko, a to je skriptor same zbirke, pišući one lične dopiske uz dokumente, izražava na način, u kojem spominje sebe u *prvome licu množine* (osmanski stilistički manir), ističući, tako, da se dokumenat odnosi na „nas“, odnosno samoga skriptora i autora zbirke, a u samim dokumentima, za koje se vežu takvi dopisci, registrira se u cijelosti ime *Abdulah-efendi Deriši*. Evo ovdje samo dva takva primjera, a njih ima i više:

Na strani 23a Zbornika je integralni tekst prijedloga Porti sarajevskog kadije i bos. mulle Ibrahima Hanefije od poč. šabana 1111 = treća dekad^a januara 1700, da se na upražnjeno mjesto muderisa u Malkoč-efendijinoj medresi u Sarajevu postavi ordijski kadija *Abdulah-efendi Deriši*, a na čelu dokumenta stavljen je crvenim mastilom dopisak, odnosno naslov: „Na ovome mjestu registrira se (kayd) tekst arza koji je blagoizvolio poklo-

niti nama (*kendiümüze*) bosanski mulla umrli i upokojeni Ibrahim-efendi Vizevi kad se završilo utvrđivanje meda.“

Na str. 49b je arz bosanskog defterdara Mehmeda od 22. šabana 1117 = 9. 12. 1705, da se plaća dovadžije Abdulah-efendije odsada daje iz novog izvora državnih prihoda, a na čelu isprave stoji bilješka: „Arz uzet od bosanskog defterdara za prenos „naše“ plaće (*vezifemüz*) na drugi finansijski izvor“. I tako dalje.

II. PORODICA DRNIŠLIJA

Kad je na izloženi način utvrđen autor Zbornika u ličnosti Abdulaha Drnišlije, riješeno je ključno pitanje vezano za tu zbirku, ali se time sad budi veći interes i za samu ličnost Abdulaha Drnišlije kao pisca i autora navedenog djela. Njegovo ime, na sreću, sreta se kako u samome Zborniku, tako i u nekim drugim izvorima, koje sam našao i pregledao. Tu se spominju čak i članovi njegove porodice. Sad kad znamo da je Abdulah Drnišlija pisac i autor značajnog historiografskog izvora, svi ti podaci, koji su dosada naoko bili sitni, dobivaju novu i mnogo veću dimenziju: osvjetljavaju važnu historijsku ličnost, a i neposredne prilike u kojim je nastalo njegovo djelo.

U Zborniku postoji cio niz podataka koji se odnose na Abdulaha Drnišliju. Njihov jedan dio predstavlja daljnje primjere, odnosno potvrde identifikacije djela, a na to ukazuje na posredan način i sama njihova cjelina, jer je i po tim relativno brojnim spomenima očito da je Abdulah Drnišlija imao neposrednu vezu sa nastajanjem i nastankom Zbornika.

Od drugih izvora, u kojim ima podataka o Abdulahu Drnišliji, osobito ističem dva *sak-sidžila* u Gazi-Husrevbegovoj biblioteci, br. 130 i 131, u kojim se nalazi velik broj također važnih dokumenata približno iz istog vremena, koje obuhvata i Drnišlijin Zbornik.

Kad Abdulah Drnišlija u pristupačnim vrelima govori o sebi, onda se potpisuje imenom *Abdulah*, a najčešće *Derniši Abdullah al-Bosnevi*, tj. *Drnišanin*, *Drnišlija Abdullah*, *Bošnjak*, a kad o njemu govore drugi, njegovo ime pišu *Abdullah-efendi*, *Abdullah-halifa*, *Abdullah-efendi bin Ahmed-efendi* i *Derniši Abdullah-efendi al-Bosnevi*. U tako pisanom imenu izraz *Derniši* je arapski pridjev pripadnosti, napravljen po imenu grada *Drniša* u Dalmaciji, i znači *Drnišanin*, odnosno, kako se turski piše i izgovara, *Dernišli*, ili, kako to ime po turskoj osnovi glasi u slaviziranom obliku, *Drnišlija*. Izraz *Derniši* u konkretnom imenu nije oznaka geografskog porijekla, nego *gentilno* ime (prezime). Da je to tako govore tri razloga: pojava u istome imenu izraza *al-Bosnevi* (Bošnjak) kao prave oznake geografske pripadnosti, koja u tome značenju i dolazi na kraju; zatim, samo mjesto riječi *Derniši* u imenu, jer se u turskom uvijek na prvome mjestu piše nadimak, odnosno prezime, gdje ono postoji i kad se navodi, te, napokon, i činjenica da je postojalo ovdje, u Sarajevu prezime *Drnišlija*, koje je po turskom najprije glasilo *Dernišli*, a kasnije evoluiralo u izraz *Denišli*, *Denišlija*, pa, najposlije, *Denišlić*, u kojem ga obliku i danas sretamo u Sarajevu.

Prezime Drnišlija prvobitno je, dakako, i bilo pridjev geografske pripadnosti, pa je tek poslije evoluiralo u prezime po istome načelu po kojem su nastala prezimena Maglajlija, Brčkalija, Ušćuplija, Krupalija i sl. Ta je činjenica od važnosti i za našu tematiku: pokazuje da je Abdulah Drnišlija bio član porodice porijeklom iz Drniša i da se ta ista porodica prozvala tim prezimenom kad je iselila iz Drniša u neko drugo mjesto, a to u konkretnom slučaju može biti samo Sarajevo gdje doista, kako ćemo vidjeti, i kasnije nalazimo tu porodicu.

Drniš je bio u turskoj vlasti do potkraj 1683. godine, a tada (decembra 1683) su ga zastalno Muslimani napustili iz straha pred uskocima i Mlečanima, koji su već bili osvojili niz mjesta u onim stranama. Bilo je to još prije objave rata Turskoj od strane Venecije, u velikoj ofanzivi uskoka na mjesta i utvrde na mletačko-turskoj granici³. Turski Drniš krunila je tvrđava, grad sa posadom, na čelu koje je bio *dizdar* i njegov zamjenik, koji se zvao *čehaja*. Podatak o službi i *čehaje* u Drnišu važan je za naša razmatranja stoga što je i jedan srodnik Drnišlija bio *čehaja*, najvjerovatnije u samoj drniškoj tvrđavi.

Porodica koju kasnije sretamo u Sarajevu pod prezimenom *Drnišlija* doselila se ovamo najkasnije 1684. godine, neposredno poslije napuštanja Drniša. Nije, međutim, nimalo isključena mogućnost da je rodonačelnik sarajevskih Drnišlija ovamo došao i mnogo ranije, upravo u doba kandijskog rata, što je čak i sasvim vjerovatno. Treba, naime, znati da je u tome ratu čitava dalmatinsko-bosanska granica bila u vatri i da su sredinom 1648. godine Mlečani s velikim brojem uskoka napali i osvojili i sam Drniš, a potom ga zapalili i porušili⁴. Sasvim je prirodno iz toga zaključiti da su tom prilikom prema središnjoj Bosni i Sarajevu hrlile izbjeglice iz tih krajeva, pa tako i iz samoga Drniša, koji je, eto, tada i orobljen i spaljen.

U svakom slučaju Drnišlije su u Sarajevu već prvih godina poslije gubitka Drniša 1683. Prvi poznati Drnišlija, i to član uže porodice kojoj je pripadao Abdulah Drnišlija, javlja se dokumentarno ovdje 1687. godine, a po slučaju, u vezi sa kojim se javlja, suditi je da je u Sarajevu još otprije, a najkasnije od novembra 1685. godine. O tome detaljnije kasnije.

Već 1693. godine javlja se u Sarajevu i naš Abdulah Drnišlija u svojstvu naiba sarajevskog kadije u jednom sudskom uviđaju i raspravi na licu mjesta, na terenu.

Porodica Drnišlija živi u Sarajevu i kroz iduće decenije i stoljeća, sve do danas. Njihovi izravni krvni sljednici su dojučerašnje *Drnišlije*, a današnji *Denišlići*, koji se i inače ubrajaju u najstarije i najuglednije sarajevske porodice.

Raspoloživi neobjavljeni izvori koje sam našao i pregledao, a koje ću kasnije navesti uz konkretne primjere, daju važna obavještenja o samim

³ Gligorije Stanojević, *Dalmacija u doba morejskog rata*, Beograd 1962, 32. S. M. Traljić, Drniš XVI i XVII stoljeća, Radovi Instituta JAZU u Zadru, 19/1972, 393—402.

⁴ G. Stanojević, *Dalmacija u doba kandijskog rata 1645—1699*, Vesnik Vojnog muzeja, 5, sv. II, Beograd 1958, 118.

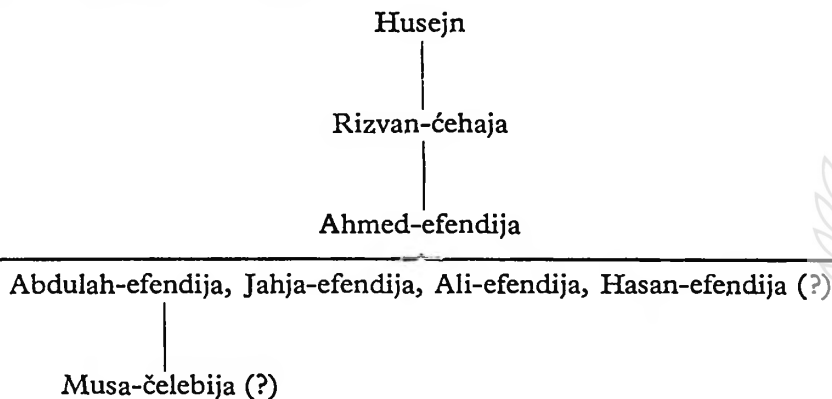
precima i srodnicima Abdulaha Drnišlije. Prema tim podacima, otac mu je *Ahmed-efendija*, djed *Rizvan-ćehaja*, a pradjed *Husein*.

Po drugim vijestima u tim istim izvorima Abdulah je imao i dva brata, *Jahja-efendiju* i *Ali-efendiju*, a možda i trećeg, kojem je bilo ime *Hasan-efendija*.

Ima jedna indicija i o Musa-čelebiji kao mogućem sinu samoga Abdulaha Drnišlije.

I Abdulah Drnišlija, i njegov otac i njegova braća pišu se sa titulama *efendije*, a to po zakonitostima titulacija onoga i do onoga vremena, kako sam mogao shvatiti, znači da su to bila sve lica iz reda *uleme*, i to sa takvom naobrazbom koja je davala pravo položaja muderisa i kadije (izuzev titule „čelebija“). Po tome sad postaje razumljiv jedan navod Abdulaha Drnišlije, u molbi za službu 1705. god, da spada u *ulemu* i da je i sam potomak (evlad) *uleme*.

Prema izloženom, djelomična genealogija porodice pisca Abdulaha Drnišlije predstavlja se ovako:

O Abdulahovu pradjedu *Huseinu* nemam podataka.

Djed *Rizvan-ćehaja* bio je, zaključujući po tituli, jedan od tri sljedeća službenika: čeonik jednog esnafa, gdje je bila ustrojena esnafska organizacija, a to znači samo u većim privrednim centrima, zatim zamjenik, upravo adutant beglerbega ajaleta ili sandžak-bega sandžakata, te zamjenik dizdara (komandanta) posade jedne tvrđave. Držim najprije da je ćehaja Rizvan bio zamjenik dizdara tvrđave, i to one u Drnišu, na što ukazuje činjenica da su preci Abdulaha Drnišlije iz Drniša i da postoji toliki vremenski razmak između Abdulaha Drnišlije i samog Rizvana-ćehaje, da je ovaj i mogao biti ćehaja drniškog grada prije nego je taj grad izgubljen.

Ahmed-efendija, otac piščev, bio je, bez dvojbe, visokoobrazovan čovjek. Još davno je Sejfudin Kemura, pišući o Skender-pašinoj džamiji u Sarajevu, donio po nekom obavještenju podatak da je prije propasti Sarajeva 1697.

bio mutevelija Škender-pašina vakufa *Ahmed-efendija Drnišlija*, zatim da je taj Ahmed-efendija bio *muderis* i da je poginuo u katastrofi Sarajeva 1697. god⁵. Nemam podataka kojim bi se mogao potvrditi Kemurin navod da je Ahmed-efendija bio *muderis* i mutevelija Škender-pašina vakufa, ali je to oboje veoma vjerovatno. Ne stoji, međutim, navod da je Ahmed stradao u provali neprijatelja u Sarajevu 1697, jer je Abdulah Drnišlija izričito naveo 1705. godine da su mu tada bila živa oba roditelja, a u tome smislu ima još podataka. Neposredna veza Ahmed-efendije sa tragičnom godinom 1697. postoji, ipak, utoliko što je tada izgorjela i kuća Drnišlija u Sarajevu, kako to kasnije i izričito navodi Abdulah Drnišlija.

Za bolje poznavanje Abdulaha Drnišlije, njegova oca Ahmed-efendije i čitave porodice Drnišlija u Sarajevu značajna je pojava da su Ahmed Drnišlija i naš Abdulah Drnišlija, njegov sin, imali *čifluke* u selu ili oko sela *Vesela Straža* u prusačkom kadiluku, a u samome tome selu i *hambare* u koje su deponirali žito sa čifluka. Kako su i kada došli do tih čifluka, i to baš samo njih dvojica, bez suvlasništva i druga dva Ahmedova sina, neizvjesno je ali znano to da su Ahmed i Abdulah bili posjednici tih čifluka i hambara barem pri kraju pašovanja u Bosni Topal Husejn-paše, a to znači prije 1691, jer je tada taj paša skinut s Bosne.

Sve te i još druge podatke saznajemo iz akta o jednom zanimljivom sporu što su ga povelili Ahmed i Abdulah i okončali 11. safera 1115 = 30. 6. 1703. godine pred sarajevskim kadijom *Abdulahom* i kadijom kadiluka Nevesinje s Ulogom *Mustafom*. *Muderis* Abdulah i njegov otac Ahmed ustali su s tužbom protiv nasljednika *Redžep-paše* iz Nevesinja za naknadu štete za opljačkane navedene hambare. U to ime najprije su sudu pokazali akt prusačkog kadije *Ahmed-efendije*, sina *Mehmed-efendijina*, a unuka *Derviševa*, muhurleisan i datiran sredinom muharema 1115 = 26. 5. — 4. 6. 1703, o uvidaju na licu mjesta i izjavi sedam poimenično navedenih svjedoka iz Vesele Straže. U tome aktu, koji je za sarajevskog kadiju predstavljao *nakl-i šer'i*, stoji ovako: *Ahmed-efendija*, sin *Rizvan-čehajin*, a unuk *Huseinov* (odatile i saznajemo za članove loze Abdulaha Drnišlije) i njegov pravi sin *muderis Abdulah-efendija* su zajednički mutesarifili vlastite (*mulk*) hambare u selu *Vesela Straža* u akhisarskom kadiluku i u njih bili smjestili i zakatančili prinose sa *svojih čifluka*, a žito prije toga izmjerili, popisali i našli:

— pšenice	57	šinika	po	1600	akči
— ječma	92	šinika	po	800	akči
— napolice	106	šinika	po	600	akči
— zobi	21	šinika	po	1000	akči
— prohe	24	šinika	po	1000	akči
— heljde	24	šinika	po	800	akči

Ukupno 324 šinika (1 šinik = oko 80 oka, 102,64 kg, svega 33.255,36 kg!) u ukupnoj vrijednosti od 2 tovara i 92.600 akči. To je sve žito, navodi se dalje u aktu prusačkog kadije, nasilno uzeo i opljačkao, obivši hambare, stanovnik kasabe Nevesinje *Redžep-paša*, sin *Dervišov*, a unuk *Abdulahov*, koji je nedavno ubijen u *nahiji Drobnjak*, a koji je, inače, ozloglašen u narodu

⁵ Sejfudin Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade*, Glasnik ZM, XXII/1910, 598.

po zulumu. Paša je tu pljačku izveo u doba valiije Husejn-paše (pašovao u Bosni 1687—1691), kad je bio u njegovoj sviti (*etbā*), i to pred očima svjedoka, sve je odnio i potrošio u lične potrebe. Na osnovi takvoga akta prusačkog kadije, a i još ranije izdatog *fermana* (znači da su za ovu pljačku vlasnici tužili Redžep-pašine nasljednike i Porti i da su prusački, sarajevski i nevesinjski kadija uzeli ovaj predmet u postupak na osnovu naloga Porte) tužioci traže da im se šteta nadoknadi iz Redžep-pašine zaostavštine, odnosno da štetu namire Redžep-pašin sin *Derviš Mehmedbeg* te žena *Aiša* i malodobna kći *Umihana*. Pri tome je Abdulah dao na sudu zakletvu da on i njegov otac nisu dosada ništa dobili na ime odštete. Na sudu nije bio Ahmed-efendija (očito su bile po srijedi njegove duboke godine), pa ga je punopravno zastupao sin Abdulah. Sudu, međutim, nije pristupila ni Redžep-pašina žena Aiša, koja je bila i tutor malodobne Umihane, iako su joj tri puta slate murasele. U takvoj prilici sud je Aiši postavio prinudnog pravnog zastupnika u osobi *Abdulfetaha*, sina *Mehmedova*. Aišin zastupnik je osporio autentičnost navedenog akta prusačkog kadije i čitavu optužbu zanijekao. Tada su sudu pristupili svjedoci i potvrdili da je akt o saslušanju ljudi iz Vesele Straže autentičan, da su na papiru i potpis i muhur lično prusačkog kadije. Na osnovu toga sud je donio presudu da se šteta ima namiriti iz Redžep-pašine zaostavštine⁶.

Spor oko opljačkanih hambara u Veseloj Straži nameće jedan zanimljiv zaključak o Drnišlijama: i Ahmed-efendija i njegov sin Abdulah bili su ne samo čifluk-sahibije nego i veoma imućni ljudi: imali su samo u jednom času, po računu popisanih poljoprivrednih prihoda i kad su se dale daće državi, toliko uskladištenog žita da je za njegov prenos bila potrebna karavana od 257 tovarnih konja, računajući da svako grlo nosi uobičajeni tovar od 100 oka, odnosno 128 kg.

Da se ovdje radi o zaista imućnoj i snalažljivoj, čak i poslovnoj porodici, pokazuje još jedan naročit slučaj po kojem cijenimo i imovinsko-socijalni status samoga Abdulaha Drnišlije kao ličnosti koja nas ovdje prvenstveno zanima. To je pojava da su članovi te porodice, upravo sa Ahmed-efendijinim sinom Abdulahom na čelu, postali posjednici, odnosno vlasnici, novih *čifluka* u Bosni. Kupovina je bila do dvije godine poslije okončanog spora za opljačkano žito u Veseloj Straži, ali se u toj kupovini koristila novčana imovina izvan dosudene naknade iz Redžep-pašina imanja, jer se u ovom slučaju kao kupci javljaju i Abdulahova dva brata. Naime, glasom registriranog ugovora u Sarajevu dana 18. ševala 1116 = 13.2. 1705. braća Drnišlije, i to *muderis Abdulah-efendija*, *Jalija-efendia* i *Ali-efendija*, sinovi *Ahmed-efendijini* (odavde saznajemo za porodicu Abdulaha Drnišlije u bočnoj lozi), sva trojica sa prebivalištem (kućom) u *Skender-pašinoj mahali* u Sarajevu, kupili su čifluk u selu *Špionici* u kadiluku *Gračanica* (u Posavini) sa svim svojim pripadnostima, i to: kula, hambar, bašče, mlinište, guvnište i ostali stari milčevi, te sva zemlja toga čifluka, pa ziratna zemlja i šuma. Nekretnine su imale naziv *Šah-Mensurov čifluk*, daća sa toga čifluka iznosila je odsjekom 200 akči godišnje „još od fetha“, a čifluk je kupljen u statusu *odžakluka*. Prodavalac je *Mustajbeg*, sin *Ahmed-efendijin*, iz Špionice,

⁶ Sak-sidžil u Gazi Husrevbegovoj biblioteci (GHB) u Sarajevu, 131, 237—39.

a radnju prodaje izvršio je u Sarajevu boraveći tu kao musafir. Cijena svih tih nekretnina iznosila je 230 akči, odnosno, računato u čuruk-akčama, 26.000 akči. Kupoprodaji su prisustvovali kao svjedoci muderis Mehmed-efendija, sin hadži-Zulfikarov, Hasan-efendija, sin Ahmed-efendijin iz Skende-pašine mahale, imam Skender-pašine mahale Mehmed-čelebija, Mehmedaga, sin Bećirov, iz grada (kal'a) Gradačca i drugi⁷.

Jahja-efendija je mlađi brat Abdulahov, a tako zaključujem po redoslijedu navoda imena braće Drnišlija u spomenutom ugovoru o čifluku u Špionici iz 1705. Bio je, kao otac mu i brat Abdulah, visokoobrazovan čovjek i imao kvalifikacije *kadije*. Čini se da je najviše boravio u Sarajevu, i to u drugim službama, pa se tada i navodi s drugim, odgovarajućim titulama *čelebi* i *halifa*.

U pristupačnim izvorima Jahja se spominje u Sarajevu prvi put 1687. pod punim imenom *Jahja-čelebi*, sin *Ahmed-efendijin*, iz *Skender-pašine* mahale. Tada mu je umrla žena *Fatima* ili *Hava* (u dokumentima se navodi jedanput to prvo, a dva puta to drugo ime), kći *hadži-Durakova*. Njezin imetak dijelom je naslijedio muž, a dijelom njezina sestra *Amina-hatun*. Nastao je, međutim, spor oko mehr-i muedžela u visini od 2000 akči, koji je Jahja bio dužan ženi isplatiti, te oko same Fatimine, odnosno Havine, kuće u Skender-pašinoj mahali, koja se sastojala od kuhinje, dvije sobe, dva čardaka, dvije hudožere, jedne sofe i bašče sa rodnim i nerodnim stablima. U pogledu ta dva imanja stavovi su bili oprečni i *Amina-hatun* se obratila sudu s tužbom protiv Jahja, da joj preda vrijednost mehra i kuću, na što je ona kao sestra umrle polagala pravo. Sud je o tome raspravljao i donio presudu 13. ševala 1098 = 28. 8. 1687. Naime, Jahja nije nijekao navedena imovinska prava svoje žene, ali je izjavio da mu je umrla žena i mehr i kuću poklonila. Doveo je i svjedoke koji su to potvrdili, pa još dali i pojedinosti da je to bilo u samoj njihovoj prisutnosti *na 22 mjeseca* prije njene smrti. Sud je uvažio izjavu tuženog i svjedoka i *Amini-hatun* odbio zahtjev.⁸

Od značaja je navod da je Jahja dobio na poklon mehr i kuću svoje žene 22 mjeseca (lunarna) prije smrti. To znači da je to bilo najkasnije negdje u prvoj polovini decembra 1685, a iz toga slijedi zaključak, koji sam naprijed i naveo, da je porodica Drnišlija sigurno bila u Sarajevu najkasnije 1685. godine.

Pored drugih službi Jahja-efendija je pod titulom *halife* uživao i sinekuru carskog dovadžije, koja se u ovom, konkretnom slučaju sastojala od obaveze da čita „ihlase“ i moli za zdravlje i dug život cara i osmanske države, a u to ime imao je kao alufu 15 akči dnevno iz resmova nahije Kamen-sko u kladanjskom kadiluku.

Sličnu sinekuru imao je i Abdulah Drnišlija, Jahjaov brat, i o tome će biti riječi i pobližih obavještenja kasnije, kod prikaza života samog Abdulaha Drnišlije, a ovdje navodim samo još važan podatak iz 1705, navod bos. defterdara Mehmeda, da tu službu Jahja-halifa i Abdulah-halifa obavljaju od unazad 10 godina (hidžretskih)⁹.

⁷ Sak-sidžil u GHB, 130, 1. 104b.

⁸ Sak-sidžil u GHB, 131, 155—56.

⁹ Drnišlijin Zbornik, str. 49^b.

Jahju Drnišliju sretamo, kako je pokazano, i kao suvlasnika čifluka i čiflučkih imanja u Špionici 1705. godine. God. 1706. bio je mutevelija *Turhanova vakufa* u Sarajevu (čija se džamija i danas nalazi na Soukbunar, u neposrednom susjedstvu Skender-pašine mahale). U jednoj nedatiranoj muraseli sar. kadija obavijestio je Jahja-efendiju iz *Skender-pašine mahale* da ga je država postavila za muteveliju *Turhanova vakufa* u Sarajevu na mjesto umrlog *Šerbe Mustafe* i upozorila ga da u službi ima postupati po beratu, koji mu je u rukama, i po odredbama samoga legatora (vakifa)¹⁰. Ima i jedan dokumenat koji je Jahja izdao kao mutevelija navedenog vakufa. Dana 24. reb. II 1118 = 5—8. 1706. dao je u zakup dva gradilišta toga vakufa u *Franačkoj mahali Adži-Marku*, jer su prijašnji korisnici tih vakufskih nekretnina *Cvjetko* i *Franjo* odbjegli s neprijateljem¹¹. U toj ispravi mutevelija se potpisuje *Jahja-efendi, sin Alimed-efendijin*, a među svjedocima je i sekretar suda (katib) *Ataulah-čelebija*.

Uskoro potom Jahja Drnišlija je i sam dobio službu sekretara (katiba) suda u Sarajevu. U toj funkciji i pod imenom *Jahja-efendi* zabilježen je među svjedocima, zajedno sa Abdulahom Drnišlijom, u jednom hudžetu sar. kadije od poč. zilkadeta 1120 = 13—22. 11. 1712. Jahja je predložen Porti za muteveliju *Skender-pašina vakufa* na mjesto umrlog brata *Ali-halife*. U arzu, koji je napisao sar. kadija Hasan i u kojem se Jahja sad tituliše kao *halifa*, navedeno je da je Jahja još prije predložen za tu službu, ali se prijedlog negdje u putu zagubio, pa se drugim putem te službe, a i samoga berata, dokopao neki Mehmed; svi službenici (murtezika) vakufa sad predlažu da se Mehmed razriješi, a na to mjesto postavi Jahja-halifa¹².

Nisam našao nijedan dokumenat Jahja-efendije Drnišlije kao kadije, a ipak je sasvim izvjesno da je imao obrazovanje kadije i da je bio kadija. To pokazuju, osim njegove titule *efendija* i njegova rada 1709. godine u službi sekretara sarajevskog suda, i dva lična zapisa, dvije njegove *imze*, gdje razgovijetno stoji: *Jahya DERNİŞT-ZADE al-muvellâ-i hilâfe bi kadâ-i Teşne, ufiye anhu* — „Jahja Drnišlija, kadija u zamjeni kadiluka Tašan, neka mu je oprošteno¹³“.

I Jahja Drnišlija predstavlja se kao izuzetno zaslužna ličnost za historiografiju naroda Bosne i Hercegovine u periodu 17. i 18. vijeka. I on je, poput brata Abdulaha, uzeo sebi zadatak da sakuplja i ispisuje historijske dokumente o svojoj zemlji. Sabrao je i ispisao čitava dva debela zbornika. To su upravo ona dva sak-sidžila u Gazi Husrevbegovoj biblioteci, koji su sve do oslobođenja bili neregistrirani i gotovo zabačeni, a danas se vode pod smještajnom signaturom 130 i 131 u kolekciji sidžila. U ta dva zbornika je velik broj dokumenata, datiranih i onih bez datuma, koji se najvećim dijelom odnose na Bosnu i Hercegovinu, po prilici u onom istom periodu koji obuhvata i Zbornik Abdulaha Drnišlije. Tu su sve vrste diplomatskih osmanskih dokumenata koje je izdavao kadija i koji su dolazili

¹⁰ Sak-sidžil u GHB, 130, 1. 114^a.

¹¹ Sak-sidžil u GHB, 131, 203—04.

¹² Ibidem, str. 11.

¹³ Drnišlijin Zbornik, foto-strana 128.

¹⁴ Sak-sidžil u GHB, 130, 1. 59^b i 60^a.

sa dvora valije i cara, a gotovo i nema nikakvih drugih ličnih bilježaka, pa, po tome, ti zbornici i mogu se s pravom označiti tipičnim sak-sidžilima.

Dva navedena sak-sidžila su po grafiji i kaligrafiji identični jedan drugome. I oba imaju sličnosti sa Drnišlijinim Zbornikom, barem u marginalnim dopiscima o sadržaju dokumenata, gdje su i jedni i drugi pisani crvenim mastilom, sličnim, pa i istim stilom da se kadikad čini da je te dopiske stilizirala i ispisivala *jedna ruka* u *sva tri* rukopisa.

Da su ta dva veoma sadržajna sak-sidžila nastala u porodici Drnišlija i, upravo, stručnim radom i marom Jahje Drnišlije zaključujem posrednim putem na osnovi nekoliko važnih pojava:

1. Dva konkretna sak-sidžila su po načinu prezentiranja dokumenata veoma slična Drnišlijinu Zborniku, obuhvataju isto pa i nešto šire vrijeme, ali, za razliku od Drnišlijina Zbornika, sadrže sve vrste dokumenata.

2. U tim sak-sidžilima postoje i dvije naknadno ubačene imze Jahje Drnišlije kao kadije u zamjeni u tešanjskom kadiluku, što zaključke o sabiraču i pisaru ta dva zbornika svodi na jedno lice, upravo na osobu Jahje Drnišlije.

3. U sak-sidžilu br. 130 imaju i dva dopiska na čelu tekstova dokumenata naročite vrijednosti u ovom pogledu. Na l. 111b je ovakav dopisak: „Tekst hudžeta što ga je napisao (tesvid) birader efendija (brat efendija) o pekarskom dućanu u Ali-pašinoj mahali.“ Taj birader-efendija ne može biti niko drugi nego Abdulah Drnišlija, koji je kao odličan stilizator pisao, pored memorijala, i druge dokumente i kadijama i valijama.

Druga bilješka je još konkretnija, dapače i datirana, a nalazi se na l. 130b. Tu stoji da se na sudu pojavio kao tužilac *muderis Abdulah-efendija, sin Ahmed-efendijin*, iz *Skender-pašine mahale* u Sarajevu, i putem svjedoka pridonio dokaze da je *Osmanaga*, mutevelija Gazi Husrevbegova vakufa, bio punopravni opunomoćenik putem kojeg je Abdulah od Ibrahimbeg, sina Salihbegova, koji se sada nalazi u Edreni, kupio i platio pravo tesarufa na zemlju u selu *Vlahovići* u džematu Kuliješ u sarajevskoj nahiji. On izvodi dokaze zbog toga što i punomoćstvo i kupoprodaju niječe Hasanbeg, sin Mehmed-spahijin, spahija beratlija u tome istom selu. Datum 12. redžepa 1125 = 4. 8. 1713. Iznad teksta dokumenta je u dosta lošoj turskoj stilizaciji dopisak: „Hudžet o tome da je birader-efendija u prisustvu Hasan-spahije izveo po šerijatu dokaze o punomoćstvu Osmanage od strane Ibrahimbega.“

Slijedi nedvosmislen zaključak da je zbornik sa tim i drugim dokumentima sabirao i prepisivao *brat* Abdulaha Drnišlije, koji može biti samo Jahja Drnišlija. Da je to baš Jahja, a ne, npr, treći brat *Ali-efendija*, koji je takoder imao visoko obrazovanje, pokazuje ne samo potpis Jahja-a kao tešanjskog kadije-zamjenika na dva navedena mjesta nego i činjenica što navedene 1713. godine Alija nije bio među živim.

Dva sak-sidžila, koje je sabrao i ostavio Jahja Drnišlija, zaslužuju i detaljniju obradu mimo potrebe da se i sami tekstovi dokumenata izdaju kao bogat izvorni materijal koji sam ja za ovaj rad i neke druge studije i de-

taljnije pregledao i iskoristio. U minulim godinama ovim sak-sidžilima su se samo djelomično koristili S. Kemura¹⁵ i Osman Asaf Sokolović¹⁶. Posebno valja istaći, utvrdio sam, da su ta dva sak-sidžila poslužila i kao izvor Muhamedu Enveriji Kadiću za ispisivanje dokumenata u njegovom zborniku (Kronici). Tu se nalazi veliki broj prepisa dokumenata upravo iz ta dva sak-sidžila, ali njihov izvor nije nigdje naznačen, pa je sve dosada bilo sasvim nepoznato odakle Kadiću oni tako važni i po sadržaju sočni dokumenti iz gotovo najtamnijeg perioda historije Bosne i Hercegovine pod turskom upravom. Niz dokumenata iz ta dva sak-sidžila putem Kadićeva zbornika već su iskoristili H. Kreševljaković i neki drugi pisci u objavljenim radovima. Tako je Jahja Drnišlija već odavno počeo služiti i savremenoj historiografskoj nauci i historičarima, a da ovi nisu ni slutili da je izvore sabrao kadija Jahja, član sarajevske porodice Drnišlija, živeći i radeći na prelazu iz 17. u 18. vijek.

Ali-efendija je dokumentarno zajamčeni treći i najmladi brat Abdulaha Drnišlije. Njegov identitet utvrđen je navedenim dokumentom o kupovini čifluka u Špionici 1705. godine. Prvi put se u pristupačnim izvorima sreća 16. ramazana 1113 = 14. februara 1702. Tada ga je predložio Porti za muteveliju Skender-pašina vakufa književnik Sabit Alauddin Užičanin kao onovremeni sarajevski kadija. U prijedlogu (arzu) Alija se piše Ali-halifa, sin Ahmedov, i još naznačava da je mjesto mutevelije toga vakufa dotada imao Ahmed, sin Salihov, zvani Redžebašićev zet¹⁷. Nije poznato je li Porta prihvatila Sabitov prijedlog, ali stoji to da se Alija u toj službi sreća poč. redžepa 1119 = poč. oktobra 1707¹⁸. Moguće je da je postavljenje bilo još 1702, na prijedlog Sabitov, i da je tu službu Alija vršio u kontinuitetu sve dotada. U svakom slučaju Alija je prvi član porodice Drnišlija za kojeg dokumentarnog znamo da je bio mutevelija Skender-pašina vakufa. On je tu službu vršio i dalje, sve do smrti. Umro je negdje početkom 1712. godine. U drugoj dekadi novembra 1712. dat je prijedlog, kako je već navedeno, da se na mjesto *umrlog* Alije postavi njegov brat *Jahja-halifa*.

Hasan-efendija je samo mogući sin Ahmed-efendije Drnišlije i brat Abdulaha Drnišlije, pa sam ga stoga i stavio u genealoškoj tabeli sa znakom pitanja. Prvi i jedini put javlja se kao svjedok (bez sumnje, na strani braće Drnišlija) u kupoprodaji čifluka u Špionici 1705. godine, a pri tome se piše i sa dvije pojedinosti koje mogu da govore upravo u naznačenom smislu: i on je sin nekog *Ahmed-efendije* pa još stanuje u istoj, *Skender-pašinoj* mahali¹⁹. To što se i ovaj, četvrti mogući brat, ne pojavljuje kao skupac čifluka u Špionici ne treba da smeta, jer, npr, nema sve braće Drnišlija ni u suvlasništvu navedenih čifluka i hambara u Veseloj Straži.

Musa-efendija je, takoder, samo vjerovatni sin našega Abdulaha Drnišlije. Takvu mogućnost ističem po njegovu spomenu među svjedocima

¹⁵ S. K e m u r a, *Bilježke iz prošlosti bosanskih katolika*, etc, Sarajevo 1916, 21 (dozvola za opravak crkve u Sutjesci). Kemura je taj izvor naveo kao sidžil br. 4 u kutub-hani Careve džamije u Sarajevu, a tekst dokumenta je, stvarno, u sak-sidžilu br. 131, 186.

¹⁶ O. A. S o k o l o v i ć, *Prilike u Bosni i Hercegovini potkraj 17. stoljeća*, Sarajevo 1943, 114—118. Priopćena dva dokumenta iz jednog od ta dva sak-sidžila.

¹⁷ Drnišlijin Zbornik, str. 23^b.

¹⁸ S. K e m u r a, *Sarajevska džamija*, Glasnik ZM, XXII/1910, 599.

¹⁹ Sak-sidžil u GHB, 130, 1. 104^b.

poč. redžepa 1119 = kraj sept. i poč. oktobra 1707, kad se pisao *Musa-čelebi*, sin *Abdulah-efendijin*²⁰. Da se ovdje može raditi baš o sinu Abdulaha Drnišlije upućuju dvije okolnosti: očeva titula, te, naročito, pojava da se Musa-čelebija javlja kao svjedok u jednoj pravnoj radnji Abdulahova brata, odnosno svoga mogućeg amidže Alije, kao mutevelije Skender-pašina vakufa.

III. ABDULAH DRNIŠLIJA

Abdulah Drnišlija, autor Zbornika, bio je intelektualac par excellence Diplomirao je na Fatihovu univerzitetu *Medâris-i semân* („Osam medresa“) zvanom *Sahn* u Istanbulu, upravo na jednoj od osam medresa zvanih *Musila-i Sahn*, koje su i topografski i programski predstavljale dodatak (depadans) Sahnju. Time je dobio pravo na položaj ne samo muderisa i kadije nego i mulle. Abdulah Drnišlija i otvoreno se dičio svojom diplomom, a njegov visoki obrazovni stepen ističu, kako ćemo vidjeti, i savremenici. U jednoj od svojih imzi (potpisa) Drnišlija, tako, doslovno veli: „Abdulah, učašćen čašću rutbe medrese Musila uz jednu od Osam medresa koje je podigao otac pobjede, sultan Mehmed han²¹.“

Negdje poslije završetka studija, ne zna se tačno kada i koliko vremena, Abdulah Drnišlija je bio profesor (muderis) na medresi *Imam-i sultânî* u Istanbulu s primanjima od 40 *akči* dnevno. Već navedeni iznos ličnih primanja, koji je bio visok, a davao se samo profesorima medresa određenog ranga („Kirkli medrese“), pokazuje da je Abdulah Drnišlija u prosvjetnoj struci bio službenik višeg stepena; taj iznos, naime, redovito se naglašavao u generalijama jednog profesora (*kirk akče i'tibarile, kirkdan infisâl*), pa se, tako, navodio i u generalijama samoga Drnišlije kad se radilo o njegovoj novoj službi²².

Abdulah Drnišlija javlja se u Sarajevu, po nadenim izvorima, već 1693. godine, i to sa kvalifikacijama i rangom *kadije*, iako nije imao namještenje te vrste. Tada je on u svojstvu ličnog sudskog izaslanika (naiba) sarajevskog kadije vodio na licu mjesta u selu Srhinje u visočkoj nahiji spor o pravu tesarufa na zemlju između Dizare, kćeri Ahmed-bašine (među njezinim svjedocima bio je i Salih, sin Mustafin, iz *Jeni bair mahale* u Visokom) i Mehmed-baše Jorgandžije²³.

U sličnoj funkciji u Sarajevu javlja se i do dvije godine kasnije, 1695. Ovoga puta bio je lični naib sarajevskog kadije *Esîrî Mustafe* u rješavanju spora između nasljednika *Alijage Šatora* i bivšeg bos. valije *Mehmed-paše Atlagića* za čifluk Čipulić u selu Čipuliću u prusačkom kadiluku. Abdulah

²⁰ S. K e m u r a, o.c.p. 599.

²¹ Drnišlijin Zbornik, foto-strana 124. Tako na tome mjestu odakle se vidi da je A. Drnišlija diplomirao na sasvim određenoj *Musila* (ili *Musila-i Sahn*) medresi. Na drugim mjestima u Zborniku (str. 32, 144, 151 i 154) navodi se da je završio medresu u rangu *Sahna* („*Sahn itibarinde medresesi*“).

²² Drnišlijin Zbornik, str. 23^a.

²³ Kadijski hadžet (što ga je pisao, sasvim sigurno, sam A. Drnišlija), od 28. ševała 1104 = 2. 7. 1693. u sak-sidžilu u GHB 131, 110—11.

Drnišlija je u vezi s tim dva puta bio na licu mjesta i rješavao spor, početkom jula i početkom avgusta 1695. U odgovarajućem hudžetu se navodi da je sar. kadija za rješavanje toga spora postavio ispred sebe, kao svoga „naiba“ *mevlana Abdulah-efendiju, sina Ahmed-efendijina*, a u samoj zabilješci na čelu hudžeta naibovo ime glasi *Derniši Abdulâh*.²⁴

Navedena naibska funkcija Abdulaha Drnišlije nije predstavljala *stalnu* službu kakva je bila, npr. služba redovnog *naiba* kadije, nego je to bio zadatak vezan samo za određene i pojedine poslove, što se da razumjeti i iz samih citiranih dokumenata. Ali je Abdulah Drnišlija ipak tada vršio jednu drugu *stalnu* službu pri sarajevskom sudu, bio je *sekretar suda* (katib). U toj funkciji se izričito i navodi 1695, kad ga je kadija i postavio svojim naibom za rješavanje spora u Čipuliću, a sasvim vjerovatno je tu službu ovdje obavljao i 1693. kad je, također, vidjeli smo, izlazio na teren kao kadijski naib za konkretni slučaj.

To saznanje o Drnišliji u funkciji *katiba* u sarajevskoj mehkemi 1695, a vjerovatno i od 1693, od važnosti je ne samo za rasvjetljavanje biografije Abdulaha Drnišlije kao pisca nego i za objašnjavanje nastanka njegova Zbornika. Činjenica je, naime, da Drnišlija počinje svoj Zbornik upravo sa dokumentima iz 1693. godine, a da dalje reda one i mlade i starije. Slijedi da je postanak toga Zbornika bio u uskoj uzročnoj vezi sa Abdulahovom službom *katiba* u sarajevskom sudu.

Ne bi bilo ispravno tumačiti da su navedene Abdulahove funkcije (naib i katib) početni položaji u kadijskoj službi, jer treba imati na umu da nijedan kadija nije bio siguran u kontinuitet svoje službe: služio je gotovo strogo određeno vrijeme, obično 24 mjeseca, a onda je razrješavan (*infisâl*), pa je sjedio u mjestu i hvatao se koje druge službe dok ne dobije novi mansib (položaj). Takav slučaj mogao je biti i sa Abdulahom Drnišlijom, koji je u konkretnom slučaju sjedio kod svoje kuće i porodice čekajući položaj bolji od službe *katiba* mehkeme.

Spomen Abdulahove privremene službe u funkciji kadijskog naiba 1693. i 1695. pokazuje, s druge strane, to da je već najdalje 1693. Abdulah bio završio nauke i stekao diplomu na osnovu koje se mogao baviti zvanjem *muderisa* i kadije. S obzirom na to, a vodeći računa i o tradiciji da se u sva-koj, pa tako i Fatihovim medresama, ostajalo na naukama relativno dugo (10—15 godina) i da su iz takvih medresa izlazili već potpuno zreli ljudi, mislim da neću pogriješiti ako označim da je Abdulah Drnišlija 1693. godine morao imati trideset godina i da je, po tome, rođen negdje oko 1660. godine. Abdulahov mlađi brat Jahja-efendija, kako je pokazano, bio je oženjen još 1685. godine, pa i to posredno govori o godinama Abdulaha Drnišlije.

Abdulah Drnišlija boravio je u Sarajevu i poslije 1695. godine, pa je tu, zajedno sa porodicom, dočekao i preturio preko glave katastrofu grada u oktobru 1697. godine. To se razabire iz njegovog podneska (*arzulaha*) šejhal-islam za novo namještenje od maja 1705. gdje, među ostalim, naglašava i to da su njegove prilike prije provale neprijatelja (oktobar 1697) bile koliko-toliko dobre, a kad je dušmanin provalio u Sarajevo, zatro mu

²⁴ Sak-sidžil u GHB, 130, 1. 53^a i 54^{a-b}.

i saždio sve što je imao, a on, potom, brojnoj porodici i starim roditeljima nanovo pribavio krov (mesken) i ostalo što je trebalo i uvalio se pri tome u velike dugove²⁵.

Teški dani u koje je upalo Sarajevo provalom princa Eugena Savojskog oktobra 1697. u ionako crnim godinama velikog bečko-turskog rata, koji je još trajao i zatirao i živote i imetke, bili su povod da i Abdulah Drnišlija odlučnije traži odgovarajuću službu. I obratio se molbom šejhul-islamu da mu podari tezkeru za mjesto aspiranta u prosvjetnoj struci (*ta-rik-i ilmda bir mulāzemet tezkeresi*), a kad nije stizalo nikakvo rješenje, lično se zaputio na istok i samom novom velikom veziru Amca-oglu Husejn-paši (stupio na tu dužnost 13. 9. 1697) podnio arzuhal, za koji je, saopćavajući njegov integralni tekst, izravno naveo na čelu dokumenata ovo: „Arzuhal koji smo napisali (tahrir eyledigimiz) u Edreni velikom veziru, gospodinu Amca-oglu Husejn-paši²⁶.“ U tome arzuhalu koji nije datiran, a koji je morao biti podnesen u periodu od novembra 1697. do avgusta 1699, Abdulah Drnišlija (potpisao se: bende-i Abdulah) uljudno i obazrivo je podsjetio na svoju raniju molbu navedenog sadržaja šejhul-islamu pa zamolio intervenciju velikog vezira i pri tome, kao i u samoj ranijoj molbi, istakao i ove podatke lične naravi: on je iz reda *dovadžija* (duacilerinden olup), došao je da izvijesti Portu (atebe-i aliyye) o teškim prilikama bosanske fukare, potomak (evlad) je ulemanske porodice i svo vrijeme do danas utrošio je u sticanje znanja i izobrazbe (tahsil-i ulûm ve meârifâ), a kad je dušmanin provalio u „našu zemlju“ (diyarimüza), zatro mu je sve što je imao, i on je postao predrta fukara (afkar-i fukarâ).

Nije izričito poznat ishod Drnišlijinih molbi. Budući da je proteklo prilično vrijeme od novembra 1697. (kad je, najranije, mogao biti u Edreni) do avgusta 1699, kad je bio na posebnoj dužnosti u Bosni, a kroz to vrijeme (ukupno 20 mjeseci) ne nalazimo mu traga u Bosni, držim da je upravo u tome periodu postao i bio profesor na medresi *Imam-i sultânî* u Istanbulu.

Dugo očekivani završetak velikog bečko-turskog rata, koji je okončan ugovorom o miru u Sr. Karlovcima 26. 1. 1699, donio je i potrebu utvrđivanja novih državnih granica u Bosni i Hercegovini prema Austriji i Veneciji. I upravo je to bilo povod da Abdulah Drnišlija stupi u novo razdoblje svoje karijere, koja mu je poslije donijela kakvu-takvu, ali stalnu službu u Bosni i status uglednog građanina Sarajeva, čiji se potpis tražio i uvažavao u memorijalima Porti; on je tada postao i državni funkcioner, koji je na svoj način uticao i na kreiranje sudbine i historije Bosne i Hercegovine, pa je i to, po svoj prilici, bilo od odsudne važnosti da se prihvati zamašnog zadatka da sakupi i ispiše tekstove dokumenata o prilikama kroz koje je prošla i prolazi njegova zemlja.

U delegaciji osmanske države koja je imala učestvovati u mješovitoj tursko-austrijskoj i tursko-mletačkoj komisiji za utvrđivanje granica, najvećim dijelom upravo oko Bosne i Hercegovine, bio je lično i Abdulah Drnišlija u funkciji predstavnika i zastupnika interesa šerijata, što je, bez sumnje, predstavljalo i velik i delikatn položaj. Vršeci tu funkciju u jednom dokumentu²⁷ označava se *ordijskim kadijom*, a na jednom drugom mjestu on

²⁵ Drnišlijin Zbornik str. 26^b.

²⁶ Ibidem, str. 44^b.

²⁷ Ibidem, str. 23^a.

lično piše se u toj funkciji kao *muwallâ-i hilâfe*, tj. predstavnik šerijata, u stvari predstavnik sarajevskog kadije, odnosno bosanskog mulle.

Pri ruci je dragocjen tekst samog Abdulaha Drnišlije o radu u navedenim međudržavnim komisijama, a to je njegov lični zapisnik (vesika) o utvrđivanju prve i polazne tačke tromede između posjeda Turske, Austrije i Mletačke Republike, sastavljen i potpisan 16. safera 1111 = 13. 8. 1699. na sam dan utvrđivanja tromede²⁸.

Postoji dokumenat o Drnišlijinom učešću u istoj funkciji i u radu na utvrđivanju granica s Austrijom. To je njegov lični izvještaj bosanskom valiji Halil-paši od 26. muharema 1112 = 13. 7. 1700. godine o nastalim razmimoilaženjima i gledištima između turske delegacije i konte-Marsilija glede Kostajnice i ada u rijeci Uni od Starog i Novog Novog nizvodno do ušća Une u Savu. Drnišlija se ovoga puta javlja iz područja Kostajnice. Ističući rad na utvrđivanju granice od *Slankamena* do *tromede* (Debelo brdo!), javlja i to da je sa turskim tumačem prelazio u Kostajnicu i obavljao razgovore lično sa konte-Marsilijem, iz čega proizilazi da Drnišlija nije u radu na razgraničenju bio samo sudski promatrač nego i akter, o čemu će biti ovdje saopćeno još niz podataka. U izvještaju iz Kostajnice Drnišlija se potpisuje: *Abdullah, al-muwallâ-i hilâfa bi hudûdi havâl-i Bosna* — sudski opunomoćenik za granice Bosanske krajine.²⁹

U najnovije vrijeme objavio je Ešref Kovačević integralni tekst ugovora (zapravo zapisnika) o granicama s Austrijom u to doba. Zapisnik su potpisali s turske strane bos. valija Halil-paša i Abdulah, u čijem potpisu stoji da je „al muwallâ hilâfati bi hudûdi hawâli Bosna“ („sudski opunomoćenik za granice na Bosanskoj krajini“) ³⁰. Kovačević je ostavio otvoreno pitanje identiteta toga Abdulaha, a sad vidimo da je to bio glavom sara-

²⁷ Ibidem, str. 23^a.

²⁸ Tekst izvještaja u sak-sidžilu u GHB 131, 105—107. U tome dokumentu, koji ima i širi historički značaj, A. Drnišlija, saopćavajući najprije da je on tu kao zastupnik sarajevskog kadije (u stvari bos. mulle) Ahmeda Kerkerije, iznosi sastav mješovite komisije: ispred njemačkog česara *konte Marsilji* (čuvani političar grof Marsilji), ispred Mletačke Republike (Venedik Cumhûrî) *Džovan Grimani*, a ispred Turske *kapidži-baša Ibrahim-efendi* i *bivši silahdaraga Osmanaga*. Sve tri delegacije, nastavlja Drnišlija, našle su se na lokalitetu zvanom *Medvjeda glavica* na *Debelom brdu* između *Zvonigrada*, koji drže česarevci, i grada (kal'a) *Knina*, koji je u posjedu Mlečana i sat i pol hoda od Debelog brda. Na lice mjesta došli su iz Bosne da prate rad komisije i ovi funkcioneri vlasti i uglednici: bosanski defterdar *Mehmed-efendija*, bosanski miri-alem *Murad-efendija*, timar-defterdar *Ali-efendija*, bosanski miri-alaj (alajbeg) *Hasanbeg*, kliški miri-alaj *Ahmedbeg*, zbornički miri-alaj drugi *Ahmedbeg*, muteferika-baša Bos. divana *Ahmedaga*, emin čauša *Redžeb-aga*, od aga grada (tvrđave) Glamoča *Alijaga*, bivši kninski aga *Jusufaga*, ostrovički kapetan *Salihaga*, od aga grada (tvrđave) Bilaja *Alijaga* i drugi *Alijaga*, od aga Varcar-Vakufa (doslovno tako!) *Hadži Mehmed-oglu Osmanaga*, od aga grada Jajca *Fazlulahaga*, od aga grada Livna *Mahmutaga*, te stari ljudi, ihtijari sa same granice. Uz povjerenika njemačkog česara Marsilija su grofovi (begzadeler) *Ferdinand Rabata* i *Rabšelin*, njihov tumač je *Mikail*, a uz mletačkog povjerenika je tumač *Karlo*. Svoja stanovišta, ističe Drnišlija u zaključku, dali su redom najprije Marsilji, zatim Ibrahim-efendija, pa Đovani Grimani. Svi su se složili da državna tromeda bude lokalitet zvani *Medvjeda glavica*, dokle dopiru s jedne strane zauzeti posjedi Zvonigrada u česarevim rukama, Knina u venedičkim i, s treće strane, turski posjedi. U to ime postavili su tu i granične kamene biljege naslagavši veliku količinu kamena.

²⁹ Isprava u Drnišlijinu Zborniku, str. 58^a.

³⁰ Isp. E. K o v a č e v i ć, *Granice Bosanskog pasaluka*, etc, Sarajevo 1973, 255—274.

jevski muderis i ordijski kadija Abdulah Drnišlija. Čak se čini sasvim vjerovatno da je on i autor toga teksta.

Pored učešća u radu mješovite komisije na samom razgraničenju, Drnišlija je u saradnji sa bos. defterdarom *Mehmed-efendijom* obavio još jedan naročit državni zadatak na granici: izvršio je katastarski popis nekretnina na turskoj državnoj strani duž mletačke granice, od Medvede glavice do Skadarskog sandžaka, gdje prestaje mletački posjed. O tome Drnišlija daje i neke pojedinosti, koje ću ovdje i saopćiti.

Posao oko državnih međa nije bio još ni gotov, a Abdulah Drnišlija sagledavajući, očito, kraj toj akciji i svojoj privremenoj funkciji u tome radu, počeo se zarana brinuti za samu službu. I upravo zahvaljujući svom angažmanu u poslovima na granici, gdje je, u stvari, bio predstavnik sar. kadije (i bos. mulle), god. 1700. tadašnji sarajevski kadija *Ibrahim Hanefi Vizevi* dao je prijedlog (arz) Porti da se Abdulahu Drnišliji dodijeli mjesto muderisa stepena *dâhil* (*dâhil-i i'tibarile*) na *Malkoç-efendijinoj medresi* u Sarajevu³¹. Neposredan povod za takav prijedlog bilo je i to što je navedeno mjesto bilo upražnjeno, jer je dotadašnji muderis istoga ranga *Abdulah-efendija* umro. Prijedlog je napisan i potpisan poč. šabana 1111 = 22—31. januara 1700. Da bi što bolje svoj prijedlog potkrijepio, kadija Ibrahim Hanefi Vizevi je iznio ove elemente kao sastavne dijelove titulacije i zasluga Abdulaha Drnišlije: on je *ordijski kadija* za utvrđivanje granica po sklopljenom miru, postavljen na to mjesto fermanom, te razriješeni (infisal) muderis na medresi Imâm-i sultânî u Istanbulu sa berivima od 40 akči dnevno, ima velike zasluge u poslovima utvrđivanja granica, a znan je i dobar³².

Postoji bitna razlika između ranijih molbi šejhul-islam i velikom veziru, koje sam naveo, i ovog prijedloga što ga je 1700. godine dao sar. kadija. Oni prvi zahtjevi su *lične* molbe (arzuhal) Abdulaha Drnišlije, a u tome drugom slučaju prijedlog za njegovo namještenje daje važan državni funkcioner, kadija i mulla. Velika je razlika i u elementima kojim su se zahtjevi potkrepljivali i koji su se, kad god ih je bilo, isticali u takvim prilikama: u ličnim molbama, pravljenim krajem 1697. ili 1698. Abdulah Drnišlija je u svojoj titulaciji mogao samo istaći da je *dovadžija* (o toj njegovoj funkciji vidi na idućim stranama ovoga rada), a u tome drugome slučaju

³¹ Malkoç-efendijina medresa u Sarajevu prvi poznati put javlja se u navedenom kadijskom arzu od januara 1700. i spominje još idućih devetnaest godina jedino u Drnišlijinu *Zborniku*. Ipak se nešto može reći o njoj: osnovana je u prvoj polovini 17. stoljeća, jer je njezin osnivač Malkoç-efendija, bez sumnje, identičan sa *Malkoç Ahmed-efendijom*, koji se spominje ovdje 1610. i 1651. kao pjesnik i ugledan građanin. Isp. O. M u š i ć *Jedna turska pjesma o Sarajevu*, Prilozi za or. filologiju, III—IV, 1952—53, 577—78. Jedino u Drnišlijinu *Zborniku* javljaju se još dvije medrese u Sarajevu, takoger dosada nepoznate: *buk'a* (specijalizirana medresa) *Salihija* i *medresa Uzun hadži-Mustafe*. Ta osama nije nikakvo čudo: 17. vijek i prva polovina 18. predstavljaju pravu prazninu u izvorima, a u katastrofi Sarajeva oktobra 1697. uništena su vakufska imanja, naročito gotovina, iz kojih su se izdržavale te institucije, pa su mnoge od njih, a tako i navedene tri, sigurno same od sebe zatvorene, a potom i zavazda propale. Za Malkoç-efendijinu medresu zna se i izričito da je bila u takvim prilikama: njezina fundacija sastojala se od gotovine, ta gotovina je propala u stradanju grada u oktobru 1697, opala toliko da nije bilo sredstava ni za plaćanje muderisa, pa je Abdulah Drnišlija kao novi profesor služio u toj instituciji, kako se navodi, bez i jedne akče prihoda.

³² Drnišlijin *Zbornik*, str. 23^a.

ističu se, kako je navedeno, tri mnogo značajnije njegove funkcije i zasluge. Da je bilo koju od tih karakteristika Abdulah Drnišlija posjedovao ranije, sigurno ne bi propustio to i navesti u svojim prvim molbama kao okolnosti koje su mogle biti od uticaja kod rješavanja zahtjeva. A upravo ta spoznaja da se Drnišlijiina služba profesora u Istanbulu navodi samo u prijedlogu od januara 1700, a ne i u onim prvim molbama, kakav je razumljiv slučaj i sa spomenom njegove funkcije ordijskog kadije, služi kao tvrd dokaz da je Abdulah Drnišlija vršio profesuru na navedenoj medresi u Istanbulu samo u vremenu 1698—99. godine.

Prijedlog sar. kadije Ibrahima je prihvaćen. Dekret o imenovanju, zvani *ruus-i humâyûn* izdat je 10. džum. II 1112 = 22. novembra 1700. godine, kako je to zabilježio lično Abdulah Drnišlija u dopisku navedenom arzu, za koji ističe, kako je navedeno, da ga je bos. mulla Ibrahim Vizevi „nama poklonio“. Prijedlog, međutim, nije i u cijelosti usvojen: Drnišlija je imenovan muderisom stepena *hâridž* (*hâric-i i'tibâr*) umjesto *dâhil* (*dâhil-i i'tibâr*), dobio je jedan stepen niže od onoga što je predložio kadija Ibrahim, a koji je imao i Drnišlijin prethodnik.

Malkoč-efendijina medresa u Sarajevu je institucija na kojoj je Abdulah Drnišlija upravo započeo svoju značajniju službu u Bosni. Uza sve nedaće fundacije (vakufa te medrese) i uz Drnišlijiina htijenja da promijeni službu i struku i da dobije položaj kadije i mulle, on je ostao u službi profesora na toj medresi najmanje 19 godina, dokle ga možemo pratiti po vijestima iz izvora, pa je, tako, služba profesora na toj medresi izrasla u karakternu osobinu u cjelokupnom životu i radu Abdulaha Drnišlije.

Naveo sam, Abdulah Drnišlija nije bio zadovoljan profesorskom službom u navedenoj medresi (ističu se razlozi nestašice sredstava), a može biti uopće ni profesorskom strukom, i otada, otkad je dobio mjesto muderisa u toj medresi, on se grčevito bori lično, a angažirao je i najuticajnije ličnosti i funkcionere i u Sarajevu i u Bos. ajaletu, čak i u Smederevskom sandžaku i u samom Beogradu, da mu se dadne bolji i jači položaj, koji će, veli se, odgovarati njegovim obrazovnim kvalifikacijama, a pri tome se uvijek traži i predlaže služba kadije, pa i samoga mulle. O toj borbi, koja je trajala punih 19 godina i ostala bar kroz to vrijeme bez uspjeha, postoji u Zborniku i u navedenim sak-sidžilima Jahje Drnišlije niz zanimljivih i cjelovitih dokumenata. Vijesti su od interesa ne samo za popunu biografije samoga Abdulaha Drnišlije, u čemu predstavljaju osnovnu vrijednost, nego i za upoznavanje načina kako se teško i kako se uopće dolazilo do službe u ulemanskoj struci, te, posredno, i za sagledavanje samih širih prilika Bosne i Hercegovine krajem 17. i u prva dva decenija 18. vijeka.

Za upoznavanje same ličnosti Abdulaha Drnišlije značajna je pojava da borbu za namještenje i jači položaj u društvu vode ovoga puta više drugi građani i javni funkcioneri negoli on lično, a to je samo po sebi dokaz da je Abdulah Drnišlija postavši profesor na Malkoč-efendijinoj medresi i obavivši funkciju sudskog predstavnika, odnosno ordijskog kadije pri utvrđivanju granica postao ugledna ličnost i dobio status značajnog javnog radnika.

U traženju boljeg, prvi Drnišlijin korak bio je da mu se prizna veći stepen profesora u medresi u Sarajevu, pri čemu iskače u materijalnom

pogledu anomalija — traži veći stepen, a ne prima plaću uopće! Prijedlog konkretne vrste uslijedio je sred. muharema 1114 = 7—16. jula 1702, a podnio ga je Porti bosanski mulla *Abdulah*, prethodni kadija Tripolisa u Šamu. Predlažući da mu se dadne *dâhil* stepen muderisa na istoj, Malkoč-efendijinoj medresi, kadija ističe i razloge, odnosno Drnišlijiine zasluge: Drnišlija je na osnovu samog fermana bio taj koji je izvršio popis zemalja (zemljišni katastar) duž tursko-mletačke granice na područjima sandžaka *Krka*, *Klis* i *Hercegovina*, u kojem je zadatku učestvovao i bosanski defterdar Mehmed-efendija, zatim da provalom dušmana (u Sarajevo) nije ostalo ništa od vakufa navedene medrese, koji se sastojao od gotovine i da on, *Abdulah Drnišlija*, ne prima ništa na ime plaće, a, s druge strane, ima *veliku porodicu*. Sam *Abdulah Drnišlija* izvršio je dopisak uz tekst akta da je prijedlog poslat (u Istanbul) 14. sefera 1114 = 10. jula 1702. po šatiru *Ahmedu Palavri*, čovjeku Omerage Fazlagića³³.

Drnišlija je potom i dobio traženi stepen.

Treće godine Drnišlijiina rada na navedenoj medresi uslijedila su nova dva prijedloga, jedan za drugim. Najprije je sar. kadija i bos. mulla *Abdulah-efendija* arzom od 10. reb. II 1115 = 23. 8. 1703. Drnišliju *mevlana Abdulah-efendiju*, koji se ovdje već označava *dâhil* muderisom, preporučio pažnji Porte navodeći da nema nikakvih prihoda od medrese na kojoj radi, a i da ima velike zasluge u tome što je učestvovao u osiguranju za Tursku niza zemalja koje je zauzeo njemački česar, pa tako iščupao i grad (tvrđavu) Novi. A sam *Abdulah Drnišlija* u dopisku na čelu teksta toga arza veli da je taj arz „uzet“ kad se završilo uređenje granice i zemlje oko Novog³⁴.

Drugi prijedlog dao je lično bos. muhafiz (valija) hadži Ibrahim-paša (Elči!) 9. ramazana 1115 = 16. januara 1704. Prijedlog je sasvim konkretne naravi, u duhu želje Drnišlijiine: umro je sarajevski kadija *mevlana Ahmed-efendija*, pa je na taj način ostalo upražnjeno mjesto *bosanskog mulle*, te se daje prijedlog da se na to mjesto postavi *stanovnik Sarajeva i dahil muderis mevlānā Abdulah-efendija*; pri tome se ističu njegove zasluge za Carstvo radom na uređenju državnih granica. Na čelu teksta Drnišlija je zapisao za taj arz da ga je paša „nama poklonio“³⁵.

Nijedan od tih prijedloga nije uspio, iako su ih pisali značajni funkcioneri. U takvoj situaciji, a ne ostavljajući ni časka odluku da ide dalje, na novi, bolji položaj, on se odlučuje da lično piše novu molbu, ovoga puta novom šejhul-islamu Bašmakči-oğlu, i da je na svoj način, sasvim opširno obrazloži. To je on učinio 12. muharema 1117 = 8. maja 1705. i već sutradan poslao je po carskom kapidžibaši Mehmedagi, koji se upravo vraćao u Istanbul donesavši u Sarajevo jednu šejhul-islamovu naredbu o disciplini u pravosuđu mulla i kadija. U molbi koju on zove „naš arzuhal“, traži da mu se dodijeli koji kadiluk u rangu *mulaluka*, kako to odgovara njegovu *pajetu* i njegovim školskim kvalifikacijama. A dalje je u molbi sam o sebi napisao, upravo izjadao se kako slijedi u slobodnoj interpretaciji teksta:

Spadam u ulemu Sarajeva, a i sam sam potomak, evlad uleme.

Još proteklih godina, dok je harao rat i kad je kaurin zauzeo Sarajevo,

³³ Ibidem, str. 23^b.

³⁴ Ibidem, str. 24^b.

³⁵ Ibidem, str. 25^a.

uništeno mi je i vatrom saždiveno sve što sam imao i dok sam nakon toga brojnoj porodici i roditeljima nanovo smogao krov nad glavom i ono ostalo najnužnije, ogrezao sam u dugove.

Carским fermanom određen sam za uređenje državnih granica nakon sklopljenog ugovora o miru (misli na mir u Sr. Karlovcima 26. januara 1699). U tome poslu bio sam u ulozi sudskog opunomoćenika (*muwallâ*) i radio u zajednici sa Portinim opunomoćenikom (*vakîl*) Sami Ibrahim-efendijom oko dvije godine provodeći čitavo to vrijeme tako rekavši među dušmanima i na otvorenoj poljani i ljeti i zimi.

Pored samog uređivanja granica državnog posjeda lično sam učestvovao u izbavljanju i spašavanju za Tursku Carevinu kule *Soko*, grada (kal'a) *Dubice*, palanke *Jasenovca*, te gradova (kal'a) *Brod* i *Doboj*, koje je u taj mah bio Nijemac prigrabio, pa grada (kal'a) *Novog* i drugih ada.

Treće godine rada i po svršetku poslova oko uređivanja granica izvršio sam lično popis (katastar) zemlje i stanovništva duž tursko-mletačke granice, koji su pripali Carevini, i sav taj posao obavio sam u zajednici sa Mehmed-efendijom, počevši od tromede na Krajini pa sve do Skadarskog sandžaka gdje prestaje mletačko-turska granica. U tome poslu imao sam od pratnje nekolicinu ljudi i ličnog ordonansa (hidmetkâr) te potegao veliku muku i trud. Idući sve samom granicom krajine (serhata) bili smo izloženi hajducima i eskiji i noći provodili u strahu, bez imalo mira i spokoja.

Po naredbi u carskom fermanu svojom sam rukom izradio katastar zemlje i time učinio uslugu od značaja za čitavo Carstvo, a pri tome naćao i po ljetnoj žegi i po ćići zimi pod ćadorom, u kamenju. I tako sam, slućeći Carstvu, istroćio se, i tjelesno i materijalno.

S druge strane, ne primam ni pare (akće) plaće od medrese koja mi je fermanom data, tako da danas nemam nikakva prihoda za život. Teško je stanje moje porodice i sama dva roditelja, od kojih je svako u zdravlju prevalio stotinu ljeta. A nemam mogućnosti ni da vratim brojne dugove, u koje sam upao. Usljed ratnih pustošenja od strane kaura u mojoj porodici naćlo se do ćetrdeset duća (*nefer*), i ja im se svima brinem za ćivak, a uslijed toga, na drugoj strani, dugovi se gomilaju. Pritislo me svako breme³⁶.

I pored svega toga ćto je Drnićlija tu iznizao i nadao se sigurnom uspjehu, on je i dalje sjedio u Sarajevu i obavljao samo službu muderisa na navedenoj medresi.

Početakom muharema 1119 = 4—13. aprila 1705. uslijedila je nova predstavka, ovoga puta iz Beograda. Sakupila se ulema i ljudi iz ćarćije (sulahâ) u tome mjestu, pa poslali Porti mahzar u kojem su istakli da je muderis Abdulah-efendija Drnićlija Bosnevija proveo u svojstvu sudskog opunomoćenika (muwallâ) dvije godine na odrećivanju državnih granica poslije ugovora o miru, pa još treće godine radio katastar zemlje duć granice, koja je ostala caru, a time stekao velike zasluge, te predloćili ovo: kad ode s položaja sadaćnji beogradski kadija *Kerpićći-zade Mehmed* da se na to mjesto postavi Drnićlija Abdulah i da mu se na taj naćin dade beogradski mulaluk (Beligrâd mevlevyyeti)³⁷.

³⁶ Ibidem, str. 26^b—27^a.

³⁷ Ibidem, s r. 29^a.

U jednom drugom prijedlogu, koji je dao, vjerovatno, sarajevski kadija, a koji nije datiran, ali potječe negdje oko te, 1705, godine ističe se da Abdulah Drnišlija ima završenu medresu u rangu Sahna i stepen (paye) mulle (*Salın i'tibarinde medresesi ve mevleviyyet payesile yedinde emri*) i predlaže da mu se obezbijedi materijalni položaj i da mu se dodijeli služba koja odgovara njegovom obrazovnom stepenu (*pajetu*)³⁸.

Nailazimo i na jedno iznenađenje u god. 1710: Abdulah Drnišlija sreta se na položaju kadije u *Tešnju*. Tada, upravo mjeseca ramazana 1122 = okt/nov. 1710. u svojstvu tešanjskog kadije dao je arz uz mehzar naroda iz Tešnja da se za *čiraga* nad 35 čuvara tvrđave u Tešnju postavi *Mehmedaga Imamović* koji se zajedno sa svojim ocem, braćom i svojim ljudima istakao u odbrani tvrđave za vrijeme osamnaestodnevne opsade i tučnjave topovima i kumbarama od strane Nijemaca (to je oktobar-novembar 1697) i koji je u toj istoj opsadi izgubio u vatri sve što je imao. U tome arzu, koji sadrži još niz pojedinosti zanimljivih za historiju Tešnja i tešanjske tvrđave, Drnišlija se ovako potpisao: *Dernişi-zade Abdulah, al-mudarris va al-mutasarrif bi Teşne ta'bidâ* — Drnišlija Abdulah, muderis i mutesarif u Tešnju, „ta'bidâ“³⁹.

Nije nimalo izvjesno da se u slučaju kadijske službe Abdulaha Drnišlije u Tešnju radi o redovnom položaju, *mansibu*. Ima indicija, naprotiv, da tu službu nije vršio po državnom dekretu, nego po privatno-pravnom ugovoru s nekim kadijom, koji je imao ferman na kadiluk u tome mjestu, a nije iz nekih razloga otišao tamo. Za to govori naročito pojava da Drnišlija ne propušta označiti da je on još uvijek *muderis*, što redovan kadija nikad ne bi označio, jer se ovdje radi o vrsti zanimanja, a ne o tituli. U tome smislu govori i njegova oznaka *mutasarrif*, koja je u ovom slučaju sinonim kadije ima pojednostavljeno značenje posjednika nekog položaja, vršioca dužnosti⁴⁰.

Abdulah Drnišlija se i poslije toga sreta u staroj službi muderisa Mal-koč-efendijine medrese i on je i dalje u situaciji da moli, i sam i preko drugih, službu kadije i mulle. Tako, 11. džum. II 1125 = 5. jula 1713. piše lično nekom *Halil-paši* u Edrenu (vjerovatno je da se radi o bivšem bos. valiji Ćose ili Defterdar Halil-paši, 1698—1702, s kojim se Drnišlija lično poznao i pisao ispred njega arzove) i moli ga da se zauzme da dobije službu sarajevskog kadije. I tom prilikom ističe da od medrese, na kojoj je službu ranije zaimao, nema ama baš nikakva prihoda, i još jedan prigovor optužujuće naravi: medresa, koju je on završio, ima rang *Sahna* i njegovim vršnjacima i kolegama daju se položaji prema tome stepenu obrazovanja, a on, Abdulah Drnišlija, ostaje čak i bez sredstava za život! Iz daljnjeg teksta u pismu vidi se i to da je, tražeći odgovarajuću službu, dva puta hodio u Istanbul (i sve uzalud)⁴¹.

Uskoro potom, godine 1714. izbio je novi rat, najprije s Venecijom, a 1716. i s Austrijom, vodio se i na samim granicama Bosne i Hercego-

³⁸ Ibidem, str. 32^a.

³⁹ Ibidem, str. 33^a.

⁴⁰ Nisam mogao dokučiti šta znači kao sudski termin ono *te'bidâ* koje u leksičkom smislu znači *stalno, vječno*. Moglo bi biti da označava kadijsku službu na *neodređeno vrijeme*, ali mi ni u izvorima, ni u literaturi nisu poznati slučajevi kadije u Osmanskom Carstvu kojim bi kadijska služba u nekom mjestu bila data na trajno vrijeme.

⁴¹ Drnišlijin Zbornik, foto-strana 129.

vine, a završio mirom u Požarevcu 21. jula 1718. godine. Taj sukob angažirao je i našeg Abdulaha Drnišliju, mada je stanje s pitanjem njegova položaja kao kadije i mulle ostalo nepromijenjeno, barem sve do poslije rata. Služio je kao ordijski kadija u vojnama protiv česarevaca u doba pašovanja na Bosni Numan-paše Čuprilića, koji je i vodio te vojne (juni/juli 1717 — avgust 1718). Ne znam kojim je putem i kada pobliže postavljen na tu dužnost u sviti Numan-paše, ali sam našao podatak da ga je na tu dužnost predložio jedan od Numan-pašinih prethodnika, bos. valija miri-miran *Jusuf-paša*. U prijedlogu, koji nije datiran, ali je izvjesno da potječe iz vremena od marta do avgusta 1716, kad je Jusuf-paša bio na Bosni, valija je predložio da se Abdulahu Drnišliji dodijeli rang (paye) beogradskog mulle i da se postavi za ordijskog kadiju u „ovim stranama“⁴².

Abdulah Drnišlija i u toku novog ratnog vihora čini nove napore da riješi pitanje službe. U jesen 1716. i zimi 1717. nalazio se lično u Beogradu i bio primljen kod beogradskog muhafiza *Ahmed-paše* (vjerovatno je da se radi o Drnišlijinu poznaniku iz Sarajeva i nekadašnjem čehaji Mehmed-paše Korče, koji je bio bos. valija kratko vrijeme u novembru 1697. pa ponovo 1712—13. god), a uskoro potom i kod njegova sljednika Mustafa-paše; očit je molio te funkcionere da mu pomognu i obojica su mu doista i napisali prijedloge. Ahmed-paša je to učinio 8. zilkadeta 1128 = 24. 10. 1716. i predložio Porti da se Abdulah Drnišlija, muderis na Malkoč-efendijinoj medresi u Sarajevu i čovjek koji ima obrazovne kvalifikacije *Sahna*, postavi za *mullu* u Sarajevu ili Beogradu čim koje od tih mjesta bude upražnjeno⁴³. Prijedlog novog beogradskog muhafiza Mustafe-paše, izravnog Ahmed-pašina sljednika, bio je drugačiji i mnogo skromniji: on je 15. safera 1129 = 29. januara 1717. predložio da se Abdulahu Drnišliji dodijeli *Srebrenički kadiluk* u Bos. ajaletu i u susjedstvu Beograda. U obrazloženju prijedloga dao je i jedan podatak od značaja za proučavanje sudstva u ovim stranama u turskom periodu: legitimni srebrenički kadija ne nastupa na dužnost ima već pet-šest mjeseci, nego je tu službu dao drugome pod ugovor, a to je, ističe se, protivno propisima i predstavlja povod za razne smicalice⁴⁴.

Dvor ne reagira ni na te visoke prijedloge u pogledu Drnišlijinu namještenja, a pogotovu u novim ratnim godinama, ali kad su bile potrebne usluge tome istome dvoru, onda centralne vlasti u Istanbulu i znaju za Abdulaha Drnišliju i traže ga. Osim dužnosti ordijskog kadije u navedenom ratu, koja mu je određena samim fermanom, Abdulah Drnišlija je i neposredno poslije Požarevačkog mira obavio novu državnu funkciju, očit kao čovjek kojem je priznavano iskustvo u pitanju određivanja državnih meda: fermanom je određen da u sastavu mješovite međudržavne komisije izvrši utvrđivanje novih meda između Turske i Austrije na sjevernoj strani Bosne, od Bijeljine do Novog. Abdulah Drnišlija je taj zadatak i izvršio, a u tome poslu radio je u zajednici sa adanskim beglerbegom Mustafom-pašom, kojeg je Turska odredila kao svoga delegata. Usput da navedem, ovoga puta je Drnišlijin granički zadatak bio mnogo teži i delikatniji, jer je samim ugovorom o miru 1718. Austriji pripao širok pojas (šest do deset kilometara) duž desne obale Save, koji je valjalo sad trgati od matice i omediti na licu

⁴² Ibidem, str. 144.

⁴³ Ibidem, str. 144.

⁴⁴ Ibidem, str. 148.

mjesta i koji je ostao u posjedu Austrije sve do idućeg rata i mira 1739. godine. U kasnijim aktima domaćih ljudi i zemaljskih funkcionera taj Drnišlijin zadatak se i priznaje i ističe.

Završetak rata i posla na samom određivanju novih državnih granica predstavljali su, po općem mišljenju, povoljnu priliku da i Abdulah Drnišlija dobije što traži i zaslužuje. Ovoga puta digli su se na noge i u toj akciji gotovo doslovno svi prvaci i državni funkcioneri Bosne, istupajući i pojedinačno i zajednički.

Biće da je prvi korak u tome smislu izvršio lično bosanski valija *Numan-paša Čuprilić*. U svom arzu, koji nije datiran, a koji je nastao sigurno u vremenu juni/juli 1717 — avgust 1718, kad je Numan ponovo pašovao u Bosni, paša predlaže Porti da se Abdulahu Drnišliji ukaže pomoć (*nan-pare*) prema stepenu *Sahna*, koji je zaimao u završenoj medresi, i pri tome ističe da je Abdulah u službi *ordijskog kadije* u muhazezi Bosne, i to glasom samoga fermana, te da je i ovoga puta (*bu def'a daha*) posebnim fermanom određen za razgraničenje državnih posjeda u „ovim stranama“, te da je u tome i u svakom drugom pogledu od velike koristi državi⁴⁵.

Sredinom zilhidže 1130 = u prvoj polovini novembra 1718. napisana je *kolektivna* predstavka (mahzar) za Drnišliju. Traži se da se muderisu Abdulahu Drnišliji, koji ima završenu medresu ranga *Sahn* (*Sahn i'tibari medrese*), učini milost i dodijeli koji položaj (*mansib*). Drnišlija je, veli se u obrazloženju zahtjeva, ove godine (tj. 1130 = 1718) carskim fermanom dodijeljen, u funkciji sudskog opunomoćenika (*muvevellâ*), adanskom beglerbegu Mustafa-paši, koji je također određen carskim fermanom za obilježavanje granica u Bosni, od *Beline* (Bijeljine) do Starog Novog. Vršeci tu dužnost od početka do kraja Drnišlija se istrošio i tjelesno i materijalno, ali je posao završio. A tu prije, ističe se dalje u tekstu, Abdulah Drnišlija je na osnovi posebnog fermana bio ordijski kadija za vrijeme bivšeg bosanskog valije vezira Numan-paše, a prilikom uspostave onog prvog mira (1699) i obilježavanja granica u Bosni također je nekoliko puta vršio nužne i važne službe (hidamât).

Predstavku su potpisali sljedeći prvaci, čija su imena od značaja i za širu historiju Bosne i Hercegovine onoga vremena: bivši hercegovački miri-miran (paša) *Alija*, muhafiz Novog miri-miran (paša) *Ahmed*, zbornički miri-liva (sandžak-beg) *Hasan*, ćehaja bosanskog valije *Ahmed*, bosanski defter-ćehaja *Mustafa*, bosanski timar-defterdar *Salih*, bivši bosanski defterdar *Abdulah*, zbornički miralaj (alajbeg) *Ahmed*, bosanski mufetferrika *Omer*, zaim *Alija*, bosanski miralaj (alajbeg) *Ahmed* i carev komesar (me'mûr) za izradu popisa (katastra) pograničnog područja *Ataulah*⁴⁶.

Pojava tolikog broja i takvog sastava lica i funkcionera čitave Bosne i Hercegovine u promicanju interesa Abdulaha Drnišlije je izvanredan dokaz koliko je i popularnost i ugled imao tada Abdulah Drnišlija u ovim stranama.

Ako je taj mahzar i bio predstavka koju je uopće dotada potpisao i Drnišliji dao najveći broj lica, i to sve prvaka uprave i same spahijske organizacije, Drnišlija je, očito, osjećao da bi Porta mogla iskoristiti prazninu

⁴⁵ Ibidem, str. 151.

⁴⁶ Ibidem, str. 152.

u tome mahzaru, odsustvo potpisa tadašnjeg bosanskog valije Osman-paše i samog adanskog beglerbega Mustafa-paše, koji je kao carski povjerenik za određivanje novih granica bio i pozvan da nešto kaže o Drnišliji, pa je ubrzo pribavio i te papire. Posebnim svojim arsom od 2. muharema 1131 = 25. novembra 1718. adanski miri-miran Mustafa-paša predložio je da se Drnišliji dodijeli služba u skladu sa njegovim kvalifikacijama medrese ranga Sahna i pri tome potvrdio da je s njim bio na utvrđivanju državne granice duž Save od početka do kraja, zatim da je *prošle* godine bio ordijski kadija uz bos. valiju Numan-pašu, itd. Naveo je i to da mu je za zasluge u onom prvom određivanju granica data medresa (u Sarajevu) još prije *dva-deset* (hidžretski, lunarnih) godina⁴⁷.

Prijedlog bos. valije *Osman-paše* uslijedio je do tjedan dana, upravo 8. muharema 1131 = 1. decembra 1718. Valija je naveo da je Drnišlija za prijašnje zasluge još prije dvadeset godina dobio medresu, na kojoj i danas služi, ima diplomu Sahna, porodica mu je brojna, a on potomak uleme. I ovdje se predlaže da se Drnišliji dodijeli položaj koji bi odgovarao njegovim školskim kvalifikacijama⁴⁸.

To su i posljednji poznati zahtjevi i Abdulaha Drnišlije i njegovih zaštitnika u upornoj borbi za kadijski i mulalučki položaj, koja je trajala punih 17 godina i pred kojom je Porta potpuno i nijema i gluha ostala.

U Drnišlijinu upornosti, koja upravo zapanjuje, da dođe do položaja kadije, pri čemu je naročito upadno insistiranje na Sarajevu i Beogradu, mogla bi se ogledati i njegova karijeristička ambicija, jer uvijek traži, i on i drugi, da mu se dade mulaluk, odnosno služba u skladu s njegovim tadašnjim visokim školskim kvalifikacijama, ali se ne može zanemariti ni misao da su ga u traženju takvoga položaja rukovodili i koji drugi razlozi. Dovoljan dokaz u ovom drugom pogledu predstavlja navedeni prijedlog beogradskog muhafiza Mustafe-paše iz 1717. godine, koji sigurno nije dat bez saglasnosti Drnišlije (on je tada i boravio u Beogradu), da mu se dodijeli *Srebre-nički kadiluk*, koji nije ni mulaluk ni među kadilucima koji su donosili veće prihode kadiji. I još pri tome pojava da se nameće na kadiju, koji, istina, ne vrši dužnost kako treba, ali je ipak posjeduje.

Navedene predstavke iz 1718. godine nisu posljednje stoga što bi polučile uspjeh, jer mi to i ne znamo, nego zato što spadaju u posljednje uopće akte koje je Abdulah Drnišlija unosio u svoj Zbornik. U to vrijeme, već iduće 1719, prestaje registracija dokumenata u Zborniku, a Abdulahu Drnišliji i u Zborniku i u drugim pristupačnim izvorima jednostavno — gubi se svaki trag.

Imajući na umu iznesene podatke da se Abdulah Drnišlija preko 17 godina bavio službom profesora na Malkočevoj medresi u Sarajevu kao stalnim zanimanjem i da, s druge strane, nije imao nikakve materijalne koristi od te medrese, a i da se u svima predstavkama Porti, koje podnosi on i drugi za njega, neprekidno naglašavaju njegove teške materijalne prilike, postavlja se na prvi pogled opravdano pitanje kako je taj čovek sastavljao

⁴⁷ Ibidem, str. 154.

⁴⁸ Ibidem, str. 157.

kraj s krajem, odnosno od čega su živjeli i on i članovi njegove porodice, barem kroz navedenih 17 godina.

Postavljeno pitanje, međutim, nema i odgovarajuću pozadinu uopće, jer je Abdulah Drnišlija imao nekoliko značajnijih izvora stalnih prihoda, a u vezi s tim i zanimanja, što mi je i svrha da ovdje saopćim kao važan dio njegove biografije i što, s druge strane, pokazuje da ni ono što se navodi u izvorima (u ovom slučaju u predstavkama Porti o Drnišlijonom zanimanju i materijalnom položaju) nije uvijek slovo bez primjedbi.

Prije svega Abdulah Drnišlija je bio dosta krupan posjednik, upravo *čifluk-sahibija*. O tome dovoljno govore čifluci i hambari u Veseloj Straži, te čifluk čak sa kamenom kulom u Špionici u Posavini, o čemu sam iznio podatke.

On je i proširivao zemljišni posjed. God. 1713, ili nešto i prije toga, kupio je čak pravo tesarufa na zemlju u Vlahovićima u džematu Kuliješ kod Sarajeva od nekog Ibrahim-bega, koji je odselio u Edrenu i, upravo te, 1713. nosio se na sudu sa spahijom beratlijom toga sela Hasanom, koji mu je osporavao valjanost te kupovine⁴⁹.

Nevjerovatno je, ali tačno da je Abdulah Drnišlija držao i hranio u Sarajevu tuđeg konja, što znači da je uz porodičnu kuću imao i staje i držao domaću marvu, i svoju i tuđu. Prema jednoj nedatiranoj ispravi išao je čak na sud u vezi s tim: tražio je da mu se odredi pravo na trošak i visina troškova za hranjenje konja, koji se nalazi kod njega, a kojeg je jedan mletački podanik (Frenk) iz Zadra poslao po *Marku* nekome *Alibegu*, koji je također došao na sud, a nije htio konja da primi. Kadija je i dosudio trošak Drnišiji, 20 akči dnevno⁵⁰.

Abdulah Drnišlija je vršio i dvije druge službe koje su mu također donosile prihode. Prvo, držao je predavanja (ders) u Skender-pašinoj džamiji u Sarajevu. U toj službi navodi se 1703. sa plaćom od 20 akči dnevno⁵¹, upravo onoliko koliko je iznosio, po ocjeni suda, trošak dnevne prehrane konja, iako Drnišlija nije ta predavanja držao dnevno nego sedmično.

Druga njegova služba je i zanimljiva. To je sinekura *dovadžije*, u kojoj je on činio molitvu, *dovu*, za zdravlje i dug život sultana, a za to imao poseban i stalan prihod iz državnih sredstava. Službu je dodjeljivao sam sultan fermanom, koji je glasio na konkretnog vršioca dužnosti i kojim se određivao izvor primanja. Zanimljivo je i to da je takvu službu imao, kako sam već ukratko naveo, i Abdulahov brat Jahja. Za tu službu braća su dobivala plaću od mukate resmova nahije *Birač* (Abdulah) i nahije *Kamensko* u Kladanjskom kadiluku (Jahja). U novim prilikama, poslije završetka velikog bečko-turskog rata, državna finansijska vrela određena su za stalne izvore plaća gradskih posada i u vezi s tim braća su pokretala sporove na sudu i na drugim instancama štiteći svoja prava. O tim sporovima postoji nekoliko cjelovitih vijesti, iz kojih i saznajemo za te službe braće Drnišlija, a čiji je sadržaj i od mnogo šireg historičkog interesa.

⁴⁹ Sak-sidžil u GHB, 130 l. 130^b.

⁵⁰ Ibidem, 130, l. 123^a.

⁵¹ Popis stradalih džamija u Sarajevu 1697, isprava u GHB, neregistrirana, uramljena, na zidu.

Tako se iz arza Porti sarajevskog kadije *Abdulah*a od sredine zilhidže 1114 = april/maj 1703. saznaje ovo: Jahja-halifa je dobio maliyye-berat za službu *ihlās-havānluka* 1. šabana 1109 = 12. 2. 1698. poslije smrti *Durakove* s tim da ima pravo na plaću dnevno po 15 akči iz mala resmova nahije Kamensko u Kladanjskom kadiluku u Bosni, a *Abdulah-halifa* je dobio maliyye-berat za takvu istu službu 24. safera 1108 = 22. 9. 1696. godine poslije smrti Omer-dedetove i sa primanjima dnevno po 10 akči iz mala resmova koji pripadaju bosanskoj blagajni od nahije Birač. Višeći braća svoje službe i primajući na navedeni način plaće, sredinom šabana 1113 = oko 13. februara 1702. godine, navedeni resmovi određeni su kao *odžakluk* za nefere grada (tvrđave) Livna i tako pripojene ostalim mukatima. Međutim, Jahja-halifa i Abdulah-halifa nemaju ništa zajedničko sa agama navedenog grada, i oni traže od sakupljača navedenih resmova da im isplaćuje njihove plaće, na koje imaju maliyye-berate. Izvještavajući tako Portu kadija Abdulah je podržao zahtjev braće Drnišlija⁵².

U istom sporu interveniše 21. redžeba 1115 = 30. 11. 1703. i defterdar bosanskog ajaleta *Mehmed*: izvještava Portu da su mukate resmova od nahije Birač i Kamensko, iz kojih primaju plaće Abdulah-halifa i Jahja-halifa (ostalo sve kao gore), određeni kao *odžakluk* za plaće nefera bosanskih gradova, i navedena dvojica na taj način ostala su prikraćena. Posebno je naveo da jedino od toga imenovani osiguravaju živak sebi i porodicama! Predlaže da se njihove plaće od sada isplaćuju iz prihoda ciganske džizije. Abdulah Drnišlija, bilježeći na margini da se tu radi o „našoj plaći“, zapisao je i to da je taj prijedlog istoga dana poslat Porti po *Almed-paši*⁵³.

Svega dvadesetak dana poslije defterdareva prijedloga braća Drnišlije traže putem suda svoje plaće, koje su im se, očito, prestale isplaćivati. Tužiocima su, navodi se u ispravi, stanovnik Sarajeva i muderis *Abdulah Drnišlija* i njegov brat (karindaši) *Jahja-efendija*, obojica sinovi *Almed-efendijini*, a tuže za plaće za svoje službe (sve kao gore) age livanjskog grada i predstavnike nefera toga grada *Husejnagu*, *Almedagu* i *Hasanagu*, koji se koriste u vidu *odžakluka* mukatama nahija Birač i Kamensko i koji su određeni da ubiru ušur tih mukata. Tužiocima iznose da im za vrijeme od 23. ševala 1114 = 12. 3. 1703. pa do kraja 1115 = 5. 5. 1704. po fermanima koji su im u rukama i po potvrdi defterdara bosanske hazine (blagajne) pripada za navedene dužnosti 25 akči dnevno, ukupno 8.850 akči, i traže da im taj iznos isplate trojica navedenih aga. Tuže ih da im uskraćuju isplate plaća, a oni imaju dva berata, a u beratu o odžaklucima nema riječi ni da se uskraćuju ni da se isplaćuju ta beriva. Tuženici, koji su lično došli na sud, potvrdili su da su zakupnici navedenih mukata, ali su istakli i ovo: ušur tih mukata je odžakluk nefera Livna, tako je odredio bivši bosanski valija Halil-paša, da u njihovim odžakluk-beratama nema ni riječi o plaći (ulufa) tužilaca. I sva trojica su pokazala berate. Međutim, i braća su pokazala svoje druge, nove dokumente: bujruldiju toga istoga valiije, na čijoj je margini i njegova, valiijina lična zabilješka pod njegovim muhurom, zatim dvije bujruldije bos. valiije Sejfulah-paše, pa još dvije potvrde defterdara bos. hazine Mehmed-efendije, a svi ti dokumenti govore u prilog braći i o njihovim pravima.

⁵² Drnišlijin Zbornik, str. 23^b.

⁵³ Ibidem, str. 24^b.

Dokumenti su nađeni kao ispravni i u saglasnosti sa datim izjavama, a, osim toga, braća imaju i maliyye-berate, i sud je dosudio da trojica navedenih aga plate navedeni iznos. Datum rješenja spora je 14. šabana 1115 = 23. 12. 1703. Raspravi su prisustvovala kao svjedoci sve videne ličnosti: muderis *Mehmed-efendija Zulfikari*, roznamedžija *Ali-efendija*, mukabeledžija *Ahmed-efendija*, katib *Mustafa-efendija*, katib *Ataulah-čelebija*, čohodar *Hadži Velija* i muhzirbaša *Salih-čelebija*.⁵⁴

Prijedlog defterdara Mehmeda iz 1703. nije bio riješen, pa je Mehmed 22. šabana 1117 = 9. 12. 1705. ponovio arz Porti: izvijestio je da su navedene mukate određene u cijelosti kao odžakluci i ti odžakluci, ako bi se odatle davale plaće Abdulahu i Jahji, postaju krnjavi, a plaće nefera nedostatne. S druge strane, Abdulah i Jahja vrše službu dovadžija savjesno od *unazad deset godina* i imaju stare i nove maliyye-bereta. Žive s porodicama jedino od te plaće i postoji bojazan da ostanu i bez toga. A budući da su sve mukate i resmovi u okviru bosanske blagajne, veli se u arzu, raspoređeni, određeni još prije za nefere gradova, ne preostaje ni jedna akča za njihove plaće. Defterdar je predložio, kao i prije, da se njihove plaće isplaćuju iz džizije. I tu stoji Drnišlijin bilješka da se radi o arzu za prenos plaće „naše službe“ na drugi izvor.⁵⁵

Rješenje iz Istanbula nije stizalo, a braća su po ranijoj presudi suda jednako primala plaće iz navedenih izvora, iako stanje nije bilo sasvim jasno i raščišćeno. Takve okolnosti i navele su 12. muharema 1120 = 3. 4. 1708. tadašnjeg, novog bos. defterdara *Abdulaha* da taj spor okonča makar potvrdom Porte, da braća Drnišlije i dalje se koriste dvama navedenim izvorima za svoje plaće.⁵⁶

Postoji podatak i o jednoj podvali u vezi sa službom Abdulaha Drnišlije kao dovadžije: godine 1123 = 1711/12. umro je nekakav drugi *Abdulah* i neki Ahmed i Ismail izvijestili su Portu o smrti Abdulaha kao nosioca službe dovadžije s plaćom iz biračke mukate i zamolili da se njima dodijeli ta služba, čime bi njemu, Abdulahu Drnišliji uzeli platu. Drnišlija, izvještavajući o tome Portu arzulahom od 3. muharema 1128 = 29. 12. 1715, istakao je da posjeduje berate na tu službu i zamolio novi ferman kojim će mu se to i potvrditi.⁵⁷

Abdulah Drnišlija kao profesor medrese, zatim ders-i âmm (predavač) u Skender-pašinoj džamiji, carski dovadžija, ordijski kadija i dva puta sudski izaslanik u poslovima oko određivanja državnih granica, a uz to i posjednik, bio je, uza svu slabu sreću u napredovanju u službi, veoma uvažena ličnost i građanin grada Sarajeva. Za njega znaju, zovu ga sebi i bosanske valije, pišu o njemu najbolje preporuke, a daju mu čak da za njih piše (stilizira) arzove i druge akte, a ima više primjera gdje se njegovo ime koristi i za potpisivanje mahzara. Ima jedan slučaj gdje on lično utiče i na javni život grada. U zajednici sa prvim muderisom grada i Bosne *Huseinom Muzafერიjom* i čuvenim *šejhom Ahmedom* (unuk književnika Mirije) napisao je i potpisao

⁵⁴ Sak-sidžil u GHB, 130, 1. 96^a.

⁵⁵ Drnišlijin Zbornik, str. 49^b.

⁵⁶ Ibidem, str. 49^b.

⁵⁷ Ibidem, str. 24^b.

24. reb. I 1126 = 9. 4. 1714. mahzar beogradskom muhafizu Halil-paši o zlodjelima i smutnjama Sarajlije *Alije Kenana*. Ističu da je nedavna provala neprijatelja u Sarajevo (1697) bila jedna pohara, a sad postupci Alije Kenana predstavljaju drugu⁵⁸.

Dok o životu i radu Abdulaha Drnišlije u općenitom smislu imamo niz podataka, čak i detalja, koji su ovdje i izloženi, teško je bilo šta odredeno reći o kraju njegova života, odnosno o njemu samome poslije 1719. godine. To je stoga što njegov Zbornik ne sadrži nijedan dokumenat pisan njegovom rukom mladi od 1719. godine, a nisam mu našao traga ni u drugim izvorima, pa čak ni u navedena dva sak-sidžila, koje je radio njegov brat Jahja, iako bi bilo normalno očekivati da će se bar tu naći o tome bilo kakav podatak. Najmladi datirani tekst u Zborniku je od 15. šabana 1131 = 3. jula 1719⁵⁹, a to je i sasvim sigurna *donja vremenska granica* do koje je živio, radio i popunjavao Zbornik Abdulah Drnišlija. Moguće je, međutim, sasvim sigurno utvrditi i *gornju vremensku granicu* barem jedne strane Drnišlijinog života, a to je vođenje Zbornika. U katalogu bosanskih beglerbega, u kojem je Drnišlija naročito pažnju poklonio valijama svoga vremena, posljednji je upisan *defterdar Osman-paša* i pri tome je kao datum njegova dolaska na Bosnu označen kraj ramazana 1130 = 18—27. avgusta 1718⁶⁰. Zna se iz drugih izvora da je njegov sljednik bio Topal- Osman-paša i da je došao na Bosnu hidžr. godine 1132. (koja je trajala od 14. 11. 1719 do 1. 11. 1720). U tome se slažu svi meni poznati rukopisi i objavljeni popisi bos. valija⁶¹. Uzme li se i ona krajnja mogućnost da je novi valija došao u Bosnu čak krajem navedene hidžretske godine, proizlazi da se Drnišlijin Zbornik prestao popunjavati bilo u kojem vidu *najkasnije krajem oktobra 1720*, odnosno, potpunije rečeno, negdje u relativno kratkom vremenu između jula 1719. i oktobra 1720.

Te podatke iznio sam posebno zato da ukažem na siguran zaljučak da se u međuvremenu nešto krupno desilo sa Abdulahom Drnišlijom. S obzirom na činjenicu da je u Zborniku bilo još slobodnog mjesta za interpolaciju daljnjih tekstova dokumenata, a posebno za registrarinje novih bos. valija, zašto je on pokazivao, inače, očit mar, suditi je da je Drnišlija u tome vremenu ili otišao iz Sarajeva na nekakvu novu dužnost, što bi se i moglo pomišljati s obzirom na one velike i najveće intervencije baš krajem 1718. i početkom 1719, ili se u tome vremenu razbolio i umro. Malo ima vjerovatnosti za tu prvu alternativu, jer bi bilo neobično da je gdje otišao a da nije ponio i svoj Zbornik, koji je tako marljivo pisao i koji je još mogao i trebalo da popunjava (barem u listi bos. valija). To što se rukopis Zbornika našao u Ankari, nije nikakav putokaz za Drnišlijin odlazak iz Sarajeva bilo gdje, a pogotovo u Istanbul, jer se meni čini da je djelo onamo dospjelo drugim putem tek negdje u prvoj polovini prošloga vijeka, što ne bi bio ni usamljen ni neobičan slučaj. I po tome, a i po činjenici da se Drnišlija ne javlja više ni u Zborniku ni u drugim pristupačnim izvorima, proizilazi

⁵⁸ Ibidem, foto-strana 134.

⁵⁹ Arzuhal ders-i amma Careve džamije u Sarajevu Mehmed-efendije u vezi sa njegovom plaćom, oštećen je zbog načina obračuna 190 akči za 1 groš. Drnišlijin Zbornik, str. 55^b.

⁶⁰ Drnišlijin Zbornik, foto-strana 159.

⁶¹ Tu godinu kao vrijeme dolaska na Bosnu toga valije registrirao je i osmanski historičar Feraizci-zade Mehmed Seid, Gülşen-i Maarif, III, 1172.

mnogo vjerovatnije da je u tome vremenu, 1719/20, Drnišlija umro. Ne bi to bilo ni sasvim neprirodno, jer je Drnišlija bio tada u dobi od najmanje 60 godina. Na ovo upućuje i grafija najmlađeg, posljednjeg dokumenta od 3. jula 1719, što ga je pisao bez staloženosti koju, inače, izražavaju ostali njegovi tekstovi (ljepota duktusa i oštrina trstike slabe!).

Toliko i tako o kraju Drnišlijinog života, dok se ne pronađu novi izvori.

IV. DRNIŠLIJIN ZBORNİK

Opis rukopisa. — Kodeks ima ukupno 168 strana veličine, po pri-lici, osmine (tako zaključujem samo po veličini slova u fotokopijama).

Vrsta pisama u dokumentima je nesh-talik. Tekst je pisan crnim mastilom, a same Drnišlijiine bilješke (dopisci, marginalije) uz dokumente, na čelu, a negdje i na kraju tekstova, razblaženim crvenim mastilom (koje je u fotokopijama ostalo bljeđe), što zaključujem po takvoj pojavi u navedena dva sak-sidžila Drnišlijinog brata, kadije Jahja.

Izuzimajući bilješke iz najnovijeg vremena i nečiji dopisak stupanja na prijesto sultana Mahmuda 19. reb. I 1143 = 2. 10. 1730. u Drnišlijinu katalogu sultana, cio ostali tekst je rad jedne ruke i lično Abdulaha Drnišlije. To se da zaključiti na osnovi brojnih kriterija. Treba istaći i veliku ljepotu poteza Drnišlijiine ruke, u kojoj se sačuvala i puna razgovjetnost teksta, a i posebnu, neubičajenu pojavu slaganja tekstova dokumenata u *mozaičnoj slici* (reci jednog dokumenta ne teku paralelno sa recima drugog dokumenta), u čemu se ogleda posebna krasota cjeline rukopisa.

Paginacija rukopisa postoji, ali ona nije provedena kroz cio Zbornik, i predstavlja jednu specifičnost u orijentalno-islamskim rukopisima, koju sam ja samo ovdje, kod Drnišlije sreo: *povezivanje strana on vrši brojkama*, ali su za njega dvije i dvije istodobno otvorene strane (desna i lijeva) jedna strana, a samo povezivanje faktične dvije strane u jednu čini jednom brojkom, koju stavlja najprije u donji lijevi ugao *desne* strane pa je onda ponavlja u gornjem desnom uglu iduće, *lijeve* strane (u drugim rukopisima sve isto, ali se ta veza uspostavlja ispisivanjem prve riječi sa iduće, lijeve strane u lijevom donjem uglu prethodne, desne strane.) Drnišlijinog paginacija nije počela od početka, on je ostavio prvih šest listova neoznačene, a počinje sa brojkom 2 i tako ide do 58 (faktično, 58^a i 58^b, kako i vršim citiranje iz Zbornika u ovom radu). Tekst Zbornika ne završava se na istoj strani, nego teče dalje, još 34 strane (to su strane 134—158 fotokopija Zbornika) koje, međutim, nisu ni na koji način paginirane.

Prva tri lista Drnišlija je ostavio kao zaštitne i potpuno prazne, a na njihovim prednjim stranama nastale su kasnije, polovinom prošloga vijeka nove bilješke, dakako drugom rukom. Drnišlijin tekst, autograf, počinje na prednjoj strani *četvrtog* lista i teče dalje do na prednju stranu šestoga lista. Na tih pet strana su Drnišlijiine lične bilješke i zapisi. Na desnoj strani šestoga lista počinje tekst samih dokumenata kao cjelovitih isprava.

Str. 36^b je prazna. I str. 55^b je prvobitno također ostala prazna, i na njoj je Abdulah Drnišlija sasvim naknadno, kad je već rukopis doveo do

kraja knjige, ubacio dokumenat od 3. jula 1719, koji, inače, kako sam naveo, predstavlja najmlađi datirani javni dokumenat i Drnišlijin upis u Zborniku.

Na kraju kodeksa je šest strana daljnjih Drnišlijinih zapisa, te još tri, ispisane drugom rukom, iz novijeg vremena.

Bilješke koje su djelo druge, novije ruke, imaju određeni značaj. Potječu iz godine 1261 = 1845. do 1266 = 1849/50. U njima je neki *Ahmed bin hadži Jahja* bilježio od koga je koliko posudio novaca (vjerovnici *Murteza*, *hadži Salih* i *Husejn-efendija*) i jednu svoju pozajmicu poč. reb. II 1264 = 7—16. 3. 1848. krimskom trgovcu (*Kirîmî tâcir*) *Abdulah -efendiji*. Pored toga posljednjeg podatka nešto znači i Ahmedova bilješka iz 1845. da je posudio 256,5 rublji od Murteza, „kad sam“, veli, „bio u Istanbulu (Asitaneye)“.

Iz tih podataka slijedi da se u petom deceniju 19. vijeka rukopis nalazio u dubini Turske (Bosna nije održavala veze sa trgovcima sa Krima), ali, očito, ne u samom Istanbulu! Isto je tako donekle od značaja i podatak da je tada rukopis bio vlasništvo nepoznatog *Ahmeda*, sina *hadži-Jahja-a*.

Struktura dokumenata. — Kolekcija dokumenata kao javnih isprava u Drnišlijinu Zborniku broji ukupno 282 jedinice. Vremenski promatrani, dokumenti potječu iz ovih godina:

God. 1009/1013 = 1600/1605. k. 1	God. 1116 = 1704/05. k. 3
1041 = 1631. 1	1118 = 1706/07. 5
1083 = 1672. 2	1117 = 1705/06. 5
1088 = 1677. 1	1119 = 1707/08. 2
1096 = 1685. 2	1120 = 1708/09. 7
1098 = 1687. 2	1121 = 1709/10. 10
1100 = 1689. 1	1122 = 1710/11. 2
1103 = 1691/92. 5	1123 = 1711/12. 4
1104 = 1692/93. 19	1124 = 1712/13. 5
1105 = 1693/94. 18	1125 = 1713/14. 6
1106 = 1694/95. 18	1126 = 1714/15. 7
1107 = 1695/96. 19	1127 = 1715/16. 6
1108 = 1696/97. 8	1128 = 1716/17. 14
1109 = 1697/98. 9	1129 = 1717/18. 2
1110 = 1698/99. 6	1130 = 1718/19. 4
1111 = 1699/1700. 2	1131 = 1719. 6
1112 = 1700/01. 5	
1113 = 1701/02. 3	Nedatirano 58
1114 = 1702/03. 8	
1115 = 1703/04. 6	

To su sve cjeloviti tekstovi dokumenata, onakvi kakve ih je Drnišlija našao. Nema tekstova koji bi imali karakter običnog uzorka stilizacije (u kojem su lična imena ili imena mjesta, ili obadvoje ispušteno). U cijelom Zborniku postoji jedan jedini takav primjer na *str. 2a*, nalazi se čak na samom početku (prvoj strani odjela dokumenata) Zbornika, treći po redu, ali ga Drnišlija nije više nigdje ponovio. Očito je pisac bio ponesen doga-

đajima i ličnostima s kojim je imao najprisniji vremenski kontakt, pa je, tako, bilježio dokumente u cjelini, kao stvarno ogledalo i spomen na konkretne, bliže događaje. Podjednak, cjelovit karakter ima i onih 58 nedatiranih dokumenata koji predstavljaju 24% cjeline. U ispuštanju navođenja datuma ovdje se nipošto ne radi, potpuno sam uvjeren, o ličnom Drnišlijinom maniru, nego jednostavno o činjenici da je te dokumente Drnišlija takve našao, te upisao. Drnišlija je imao razvijen osjećaj za datume i njihovu važnost, i on sigurno ne bi propustio da navede i te pojedinosti. On, npr., bilježi i tačan dan kad je koji akt *ponesen* iz Sarajeva, a za niz nedatiranih dokumenata daje barem približe vrijeme nastanka, navodeći da je dokumenat izdat u doba toga i toga čovjeka kao sarajevskog kadije.

Vrijeme na koje se ti dokumenti odnose je, kako se vidi, prilično široko. Prvi, najstariji ovdje priopćeni dokumenat iz 1600/1605. nalazi se među nedatiranim ispravama, a ja sam ga datirao posrednim putem na osnovu unutrašnjeg, sadržajnog kriterija. Tu se radi o mahzaru uleme, ljudi iz čaršije, slabih i siromašnih iz šehar-Sarajeva; izvještavaju Portu da su ostali bez kadije i da već od nekog vremena ne može pribavljati pravdu stanovništvo ni šehera, ni sela i, s druge strane, daju prijedlog da se za sarajevskog kadiju postavi tadašnji kadija *Srebrenice* i *Bohorine mevlana Ahmed*, za kojeg daju i izjavu da je bio pravičan gdje god je sudio i da se nigdje niko nije na njega požalio⁶². Kako tom prilikom nije bilo u Sarajevu kadije kao organa koji bi potvrdio navode molbe, te i sam dao svoj obavezni prijedlog, to je ovoga puta učinio muderis Husrevbegove medrese *Fazlulah bin Isa*, očito kao prva ličnost u gradu iz reda uleme poslije mulle. Upravo potpis toga muderisa Fazlulaha bio je ključ za datiranje dokumenta. Naime, među muderisima Husrevbegove medrese još davno je H. Kreševljaković našao toga Fazlulaha i utvrdio da je bio na toj dužnosti od 1009 = 1600/01. do 1013 = 1604/05. i te posljednje godine otišao u istom svojstvu u Beograd⁶³.

Po vremenskom redu drugi dokumenat u Zborniku je prijedlog Porti kadije Kadiluka *Skradin Ahmeda Muhameda* od 3. džum. II 1041 = 27. 12. 1631, da se muhzir *Ibrahim* zadrži u službi muhzira (pozivara) u *mehkemi* (sudu) u *kasabi Hlivnu* mjesto nekog Alije, koji se protupravno dokopao berata i time učinio nepriliku Ibrahimu⁶⁴.

U odnosu na ta dva dokumenta, koji su i po broju i po vremenu izdvojeni, ostale isprave u Zborniku pokrivaju, kako se vidi, zaokruženu vremensku cjelinu od 1672. do 1719. godine.

Kao što sam već naznačio, specifičan je karakter dokumenata u Zborniku, a po tome i samoga Zbornika. Tu su tek dva berata, i to jedan od 24. ševala 1119 = 18. 1. 1708. o premještanju muderisa *Husejna* sa *buk'e Salihije* u Sarajevu, koja je propala u požaru 1697, za ders-i amma u Carevoj džamiji u istome mjestu⁶⁵, te drugi od 12. redžeba 1128 = 2. 7. 1716. o postavljanju šejha Abdulkadira za dovađžiju pod vjerovjesnikovom zastavom u

⁶² Drnišlijin Zbornik, str. 40^b.

⁶³ H. Kreševljaković u *Spomenici Gazi Husrevbegove 400-godišnjice*, Sarajevo 1932, 148.

⁶⁴ Drnišlijin Zbornik, str. 9^b.

⁶⁵ Ibidem, str. 54^a.

pokretu vojne, da čini dovu svaki dan ujutro „na sabah“⁶⁶. Ima i jedan predračun od kraja reb. I 1114 = 15—25. 8. 1702. troškova za novu džamiju i mekteb, koje je tek podigao bos. valija *Halil-paša* u gradu (kal'a) *Stara Gradiška*⁶⁷. Svi ostali dokumenti jesu odreda podnesci Porti, ili, rjeđe, valijama pojedinaca, skupine stanovnika grada ili sela, te pojedinih kadija, a i samih valija kad su se obraćali Porti.

Izuzimajući tek nekoliko isprava, koje su pisane u Beogradu i Edreni, sve ostale nastale su na tlu bosanskog ajaleta i odnose se na domaće prilike. Naročit značaj imaju dokumenti koji govore o prilikama u Bosni i Hercegovini u doba velikog bečko-turskog, odnosno morejskog rata, a takvih isprava je relativno veliki broj.

Ti dokumenti mogu se označiti skupnim imenom *podnesci*, *predstavke* ili *memorijali* (za tu vrstu turskih dokumenata upotrebljava izraz „memorijal“ i sutješki ljetopisac u drugoj polovini 18. vijeka), ali kad takve tekstove promatramo kao vrstu u onovremenoj osmanskoj diplomaciji, onda uočavamo i varijacije, od kojih svaka ima i svoj naziv, termin, za što i u Drnišlijinom Zborniku ima obilje lijepih primjera. Te varijacije, odnosno vrste, koje sam kao takve našao u Zborniku, jesu:

— *arzuhal* (naš turcizam od arap. riječi *'ard* i *hâl* = izlaganje prilika, stanja) je podnesak koji podnosi *pojedinač lično kao građanin* bez obzira na kojem se položaju nalazio. Podnosi se kadiji, valiji ili Porti izravno. Arzuhal valiji ili Porti mimo kadije mogle su praviti samo veoma ugledne ličnosti, koje su se uzdale u svoj položaj i svoje ime, a ima i takvih primjera. Arzuhal se redovito podnosi u pismenoj formi, ali se izražava i usmeno, u zapisnik pred kadijom. Može biti i slučaj kad više lica istodobno intervenišu u istoj stvari, pa se i u tome slučaju zahtjevi tih pojedinaca u grupi zovu *arzuhalom*. Tako spomenuti muderis Husrevbegove medrese Fazlulah (1600—1605) piše u svom podnesku Porti da za novog sar. kadiju podnose *arzulah* pojedinci iz reda uleme, sulehe, nemoćnih i siromašnih. Takva prilika je rijetka. Arzulah zaista uvijek sadrži (u uvodnom i najvećem dijelu teksta) izlaganje stanja o nečemu, ali ima i svoju svrhu, i po tome može biti *molba* (*ricā*) ili *žalba* (*şikayet*). Ima i kombinacija žalbe i molbe, pri čemu se izjavljuje žalba na nešto i nekoga i istodobno moli da se to spriječi ili drugačije riješi. U tome posljednjem slučaju, kao i u prilici čiste žalbe, pritužbe, podnesak ima i naziv, našao sam u drugim izvorima, *tezallumu-hal*.

— *mahzar* (ar. *mahdar*), kolektivni podnesak, redovito putem suda, koji daje i mišljenje o podnesku, ali, kadikad, i izravno, što je i redovit slučaj kad, npr. skupina građana podnosi pritužbu protiv kadije ili samoga valije. Mahzar, koji se podnosi izravno, redovito je krnjav i Porta, obično, traži od nadležnog kadije, kojem se priopćava tekst mahzara da ispita slučaj i da dadne svoj prijedlog. Veliki je broj upravo ovakvih akata u Zborniku, i oni, redovito, saopćavaju probleme opće ili općenitije naravi pa su, po tome, po sadržaju i bogati i značajni.

U ovim dokumentima se sreća i termin *arzuhal* putem *mahzara* (*ard-i hâl bi tarikil-mahdar*), a to su podnesci ili zahtjevi pojedinaca udruženi u kolektivnu predstavku.

⁶⁶ Ibidem, foto-strana 143.

⁶⁷ Ibidem, str. 29^b.

Mahzar može imati i jedan poseban karakter: izvještaj o teškim ili opasnim prilikama grada, kraja ili zemlje i, istodobno, vapaj za hitnu pomoć. Takav akt se zove i užim imenom *firyâdnâma*.

— *arz* (ar. 'ard) je službeno izvješće o nekom predmetu s istodobnim prijedlogom za rješenje, redovito za udovoljenje zahtjeva. Podnosi ga kadija u tri slučaja: uz nečiji arzuhal, uz mahzar, te samostalno kao svoj, kadijski prijedlog. U prva dva slučaja redovito je ukomponiran u sam tekst tude predstavke koju cijelu izlaže kadija, a na kraju daje potvrdu istinitosti navoda i prijedlog za udovoljenje zahtjevu iz arzuhala ili mahzara. Kadija piše samostalan, svoj arz u slučajevima službenim, ali i u tudim ličnim, kao što su, npr. izloženi slučajevi, gdje sar. kadije daju arzove za dodjelu službe Abdulahu Drnišliji.

Arzom se zove i službeni akt višoj instanci, velikom veziru, šejhul-islam u uopće Porti koji daje sam sandžak-beg i beglerbeg, te koji funkcioner divana, npr. defterdar, čehaja i sl, kad se radi o službenim poslovima, ili i o ličnim tudim.

— *ilâm* (ar) je izvješće u nekom predmetu bez prijedloga za rješenje. To je akt redovito službenog lica kojoj državnoj instanci, kadije, valije, kojeg člana divana, ili uopće lica koje vrši određenu državnu funkciju. Često je izraz *ilam* sinonim *arza*, pa ta oba termina dolaze u arzovima, i pojedinačno i jedan do drugoga („arz ve ilam“).

Udara u oči pojava da su podnosioci gotovo najvećeg broja tih akata u Drnišlijinu Zborniku sarajevske kadije i, istodobno, bosanske mulle, što je sasvim razumljivo, jer je rad na izradi Zbornika bio privatni, lični posao, pa se u takvim prilikama koristilo onim, što je bilo najbliže. Tim putem u Zborniku su se sačuvali i spomeni čitava niza sarajevskih kadija i bosanskih mulla, od kojih je najveći broj nepoznat. Među njima su naročito značajni *Isa Užičanin*, kojeg Drnišlija na jednom mjestu označava „najznačajnijim mulloom“ (navodi se ovdje 1691—92. godine), *Mustafa Esîrî* (1694—96), te čuveni književnik *Sabit Alauddin Užičanin* (1700—1702).

Ima tu, međutim, dokumenata i kadija drugih kadiluka: Užice, Jajce, Skradin (navedeno), Čajniče, Tešanj (navedeno).

Stilizatori tih dokumenata su različita lica, u prvom redu kadije, ali i sekretari suda, zatim pojedine učene ličnosti iz građanstva, kao što su mu-derisi, šejhovi i sl. Drnišlija je i tim licima poklanjao određenu pažnju, pa je tu i tamo i izričito navodio ko je sastavljač teksta, kao što je primjer jednoga mahzara iz god. 1100 = 1688, za koji na čelu teksta navodi da ga je pisao sekretar suda *Husejn-efendija* u doba vezira Husejn-paše (bos. valije), kad je pao Beograd⁶⁸.

U osvjetljavanju samih stilizatora pojedinih dokumenata u Zborniku od posebne je vrijednosti za našu tematiku konstatacija da je i sam Abdulah Drnišlija bio sastavljač tih dokumenata, i to ne malog broja. Niz takvih pojava već sam iznio: molba vel. veziru Husejn-paši u Edreni 1697—1699, ilam iz Kostajnice 1702. bos. valiji Halil-paši, arzuhal šejhul-islam u 1705,

⁶⁸ Ibidem, str. 43^a.

arz iz Tešnja 1710. i arzuhal o podvali u vezi s njegovom službom dova-
džije iz godine 1715. Evo ih još tri:

— arz bos. muhafiza (valije) Halil-paše od 7. ševala 1113 = 7. 3. 1702.
da se za turbedara Ismail-babine tekiye (tj. u turbetu uz tekiju) u travničkom
kadiluku i dalje ostavi *Gâibî-oglu dervîş Alija* poslije smrti *dervîş-Mustafe*
koji je već u dubokim godinama (pîr-i ihtiyâr), a da se odstrani *Mustafa*
koji se dokopao berata za to mjesto. U bilješci iznad teksta Drnišlija navodi
da je taj arz on napisao (tesvîd) pismom *tâlik* po zahtjevu (emrile) tadašnjeg
bosanskog muhafiza⁶⁹.

— arzuhal nekome *Abdulumuminbegu* od poč. ševala 1128 = 18—27.
9. 1716: ranije je imao sandžak sa jednim tugom i poslije sa 1000 ljudi bio
u muhazezi *Bali Badre*, a već je ostario, onemoćao pa i obnevidio, nije spo-
soban za vojsku i traži da vrati i sandžak i tug, želi da ostatak života provede
u svome kraju u molbama Allahu za dug život sultana. Uz taj arzuhal Ab-
dulah Drnišlija piše ovo: „Ispred spomenutog Abdulumuminbega došao je
njegov čovjek Sulejman-čelebija beogradskom serdaru veziru Ahmed-paši,
i kako sam se ja tada nalazio u njegovu (pašinu) medžlisu, naredio je ovome
ponizniku, te sam ja napisao ovaj arzuhal. Kad je vezir Mehmed-paša dao
telhîs (mišljenje) o arzuhalu što sam ga napisao, divan-efendija i spomenuti
Sulejman-čelebija odnijeli su ga lično u ordiju u polje kod Vračara poč.
ševala 1128⁷¹“.

Bez sumnje, u Zborniku je još dokumenata koje je pisao Abdulah
Drnišlija, ali i to što je navedeno dovoljno je da ukaže da je Abdulah Dr-
nišlija ne samo bio dobar i tražen stilista u turskom jeziku (u dva slučaja
angažirali su ga, eto, paše) nego i ličnost koja je i sama stvarala ovaj Zbornik
kao izvor za izučavanje historije.

Drnišlijini zapisi. — Taj dio teksta Zbornika nije cjelovit, na jednom
mjestu, nego rasprostranjen po čitavoj zbirci. Ima i zasebnih strana koje
su rezervirane za tu vrstu teksta, ali je najveći broj zapisa dat kao interpo-
lacija ili prostorni nastavak tekstova dokumenata, grafički i tekstualno na
tako jasan način da ne može biti ni najmanje sumnje što je tekst javne is-
prave, koji on u cijelosti saopćuje, a što, npr, njegove dopune o tome na
što se tekst isprave odnosi. U slobodnom rasporedu Drnišlijinih tekstova
kao njegovih, autorskih radova naročito se ističu početne i završne strane
knjige, koje su, kao i u drugim orijentalno-islamskim rukopisima, iskorištene
baš u svrhu pravljenja ličnih zapisa.

Drnišlijini lični tekstovi u Zborniku, razasuti po knjizi, nisu, uzevši
ih pojedinačno, sasvim izraziti kao spomenici, njihova vrijednost pokazuje
se tek kad ih posmatramo u cjelini i u izvjesnoj strukturalnoj klasifikaciji.
U tome vidu Drnišlijini lični tekstovi dobivaju sasvim novu veličinu i pred-
stavljaju se ne samo kao gotovo jednako važan dio korpusa rukopisa nego
i kao zaseban kulturno-historijski spomenik samoga Abdulaha Drnišlije,
koji je njihov puni autor.

⁶⁹ Ibidem, str. 47^b.

⁷¹ Ibidem, foto-strana 146.

Promatrajući Drnišlijiine lične radove upravo tako kao cjelinu, mogla se utvrditi sljedeća tematska klasifikacija te vrste tekstova:

1. Marginalije uz priopćene tekstove dokumenta kao javnih isprava,
2. Ljetopisni zapisi,
3. Sentence u imzama (potpisima) kadija, muftija, muderisa i šejhova,
4. Katalog osmanskih sultana,
5. Katalog bosanskih beglerbega,
6. Katalog šejhul-islama,
7. Katalog svjetskih znamenitosti,
8. Druge bilješke.

Vrijeme nastanka Zbornika. — S obzirom na sam sadržajni karakter Zbornika, samo je po sebi razumljivo da djelo nije nastalo u jednoj vremenskoj cjelini, niti pak za kratko vrijeme. Drnišlija je popunjavao svoj Zbornik postupno, iz godine u godinu, sve dotle dok nisu uslijedile više okolnosti koje su taj rad zaustavile. Gornja granica nije sporna, djelo je završeno, odnosno prestalo se dalje popunjavati, kako je već pokazano, nedvojbeno god. 1719/20.

Za određivanje one druge, donje vremenske granice imamo nekoliko važnih indicija. Prije svega sam karakter djela, odnosno način na koji je ono stvarano, pokazuje, kako je istaknuto, da se ovdje radi o kontinuiranom radu kroz niz godina. Postoji Drnišlijiina zabilješka datuma dolaska bos. valije Halil-paše u Sarajevo na putu iz Travnika (za istok), *str. 58b*, iz koje slijedi da se Zbornik vodio i 1702. i prije te godine. Taj zaključak proističe iz samog ljetopisnog karaktera zabilješke, jer ima prigodnu vrijednost i samo je kao takva zabilježena, čim je Halil-paša otišao iz Bosne, ta zanimljivost i aktuelnost je prestala da postoji, jer Drnišlija nije ni uzimao ni vršio zadatak da bilježi i vrijeme prolaska kroz Sarajevo bos. valija. A da je djelo radeno i prije 1702. godine vidi se jasno po mjestu ubilježavanja navedenog zapisa, to mjesto je marginalno, ono je popunjeno naknadno, na malom prostoru koji se našao prazan iza teksta drugih dokumenata koji teku svojim redom i koji su, očito je, tu upisani mnogo prije.

Kad smo, tako, na siguran način dobro pomakli prema dolje vrijeme rada na Zborniku, može se sad poći i sa druge strane, od okolnosti koje su mogle dovesti do toga da se Abdulah Drnišlija odluči za izradu ovoga djela i od najstarijih datiranih spomenika koji su od koristi u ovome pogledu. Prva prilika kad se Abdulah Drnišlija mogao suočiti s ovom vrstom diplomatske grade i uopće sa javnim ispravama, mogla je biti onda kad je bio u službi sekretara sarajevskog kadije i bos. mulle, a to je bilo, pokazano je, 1695. godine, u doba kadije *Esiri Mustafa*, kad je Abdulah bio ne samo katib mehkeme u Sarajevu nego i dva puta izaslanik toga kadije u rješavanju zemljišnog spora u Čipuliću u Skoplje-polju⁷². To je moguća i vjerovatna najdonja granica rada na izradi Zbornika. Mnogo određenije indicije možemo, međutim, izvući iz načina Drnišlijiina redanja, odnosno upisivanja samih tekstova javnih isprava. Treba, naime, znati da kod upisa tekstova dokumenata nije zastupljen *kronološki princip*. Drnišlija to nije ni htio, ni

⁷² Sak-sidžil u GHB, 130, 1. 53^a i 54^{a-b}.

mogao provoditi, jer je, radeći Zbornik za privatni, lični interes, uzimao ono i onako kako mu je što došlo do ruku. Ali je veoma značajan podatak da prvi dokumenat, koji je on ovdje upisao i kojim je započeo čitav Zbornik kao korpus dokumenata, ima datum *kraj reb. I 1104 = 31. 11 – 9. 12. 1692*. Prema tome, Zbornik je počeo izrastati samo *poslije* toga datuma. Ali to nije bilo ni te, pa ni 1694, godine, jer je jedan dokumenat od februara 1694. Drnišlija *naknadno* (drugačije mastilo) uvrstio među dokumente iz god. 1692/93, koji se nalaze prije i poslije toga dokumenta. I ta činjenica ukazuje da se u pogledu početka rada na rukopisu približavamo god. 1695, kad je Drnišlija bio katib sarajevske mehkeme i kad su, doista, bile i prilike da otpočne ovakav rad. Iz više dokumenata u Zborniku vidi se da je Esiri Mustafa bio sarajevski kadija najmanje od novembra 1694. do januara 1697. (27 mjeseci), pa je logično pretpostaviti da je čitavo to vrijeme Abdulah Drnišlija služio kao sekretar toga kadije i, tako, mogao tada biti ponesen da se prihvati posla na Zborniku. Najvažniji i odlučujući podatak da je Drnišlija počeo pisati Zbornik upravo u ovo vrijeme predstavlja pojava da se kadija, kod kojeg je Drnišlija na sudu služio, sreta sa svojim dokumentima u Zborniku više nego ijedan drugi iz vremena na koje se odnosi Zbornik. To potvrđuje još jedan izričit podatak: uz mahzar Sarajlija iz samoga kraja 1697. godine Porti za pomoć uslijed provale Nijemaca u Sarajevo Drnišlija je ispod teksta toga mahzara napravio veliku zabilješku u kojoj je dao svoju interpretaciju događaja i datirao svoj zapis sa god. 1109 = 1697/98⁷³. Jasno je da je taj zapis pisao poslije nastanka mahzara, znači već negdje početkom god. 1698.

Na osnovu izloženog može se izvesti zaključak da je Abdulah Drnišlija otpočeo pisati Zbornik *oko* god. 1695, da je radio na njemu neprekidno 24 godine i prestao s radom 1719/20. godine.

Drnišlijin izvor. — Veličina i značaj Drnišlijin Zbornika budi interes za saznanjem i izvora iz kojih je Drnišlija crpio informacije i, posebno, uzimao tekstove javnih isprava. Ugodno iznenaduje pojava da je Abdulah Drnišlija ostavljao na svoj način vijesti i o tome, a neke je i izravno saopćavao. I to je, pored ostalog, dokaz da u ličnosti autora Zbornika imamo pred sobom ozbiljnog i savjesnog radnika. Istina, Drnišlija nije svoje izvore saopćavao sistematski, za svaki dokumenat, niti skupno, na jednom mjestu, ali se kroz tekstove Zbornika, kad se pažljivo pregledaju, nalazi upravo toliko pojedinačnih obavijesti i posrednih vijesti u tome pogledu da je moguće izvršiti rekonstrukciju ako ne, možda, potpune, a ono ipak relativno bogate liste izvora na kojim počiva Zbornik. To su:

1. *Vlastito znanje*. Manifestira se u Zborniku u više vidova — u marginalijama, u katalogu bos. valija i ljetopisnim bilješkama, gdje god se radi izravno o užem vremenu u kojem je Drnišlija živio i radio.

2. *Istraživanje u narodu*. Za to imamo u Zborniku dva primjera: vijest o jačini mletačke mornarice, koju je on dobio, navodi izričito, od okovanog

⁷³ Drnišlijin Zbornik, str. 45^a.

mletačkog zarobljenika Mustafa-čelebije Moraliije (*foto-strana 131*), te zapis u katalogu bos. beglerbega, uz ime valije *Tekeli Mustafe-paše*, da je u doba toga paše bio *poraz* (bos. vojske) od strane *Hrvata*, a da je Drnišliji taj podatak prenio (nakl eder) kazandžija Ahmed-baša⁷⁴.

3. *Izravan uvid* u tekstove pojedinačnih dokumenata bilo u sidžilima kadija onoga vremena (ti sidžili ne postoje), bilo kod samih nosilaca tih dokumenata (u privatnim rukama), pri čemu je taj drugi put, čini se, bio i obilniji. Uz neke dokumente iz te druge grane ove vrste izvora Drnišlija doslovno saopćava: „preneseno s originala“ („ayni mehallindan nakl olun-mişdir“)⁷⁵.

4. *Arhiv bos. defterdara Mehmed-efendije*, prilično bogat izvor. Odatle je Drnišlija sasvim sigurno ispisivao imze, a vjerovatno i dokumente, na što upućuje i činjenica što se u Zborniku nalaze i dokumenti koje je pisao sam Mehmed-efendija kao bos. defterdar ili učestvovao u njihovom izdavanju bilo kao supotpisnik ili lice za koje se pravio dokumenat. Taj defterdar Mehmed-efendija je savremenik i lični znalac Drnišlijin. Njih dvojica su, navedeno je, zajedno vršili popis zemlje duž mletačke granice poslije karlovačkog mira, pa otud i uzročna veza za korištenje i toga materijala. Podatak o tome izvoru Drnišlija je dao saopćavajući odakle je ispisao *imze*. Zapis glasi ovako: „Muhurovi i imze udarene na mahzar u državnom arhivu (miri evrâk) od 850 papira (*verek*) koji je godine 1117. ostao u rukama bosanskog defterdara Mehmed-efendije“⁷⁶. God. 1117 = 1705/06. biće vrijeme kad je Mehmed-efendija smijenjen na položaju bos. defterdara. U svakom slučaju, barem po navedenom broju dokumenata, ovo je najbogatiji arhiv i izvor koji je Drnišlija imao u rukama sastavljajući Zbornik.

5. *Miri-zadetova zbirka sastavaka*. Taj izvor Drnišlija je naveo kao mjesto odakle je prenio već spomenuti mahzar sarajevskog muderisa Fadlulaha i dr. iz 1600/1605. godine (najstariji dokumenat u Zborniku). „Mahzar o vladanju jednog mulle. Iz *džeride* Miri-zadetove“ — navedeno je doslovno⁷⁷. Taj *Miri-zade* nije niko drugi, nego sarajevski muderis i imam Careve džamije *Abdulkerim Miri-zade*, stariji savremenik Drnišlijin. Umro je 30. 11. 1700. i pokopan uz Carevu džamiju⁷⁸. God. 1697, neposredno pred ulazak princa Eugena u Sarajevu, izabran je u odbor najuglednijih ljudi grada za upravljanje gradom dok ne dode novi vezir⁷⁹. Tu je naveden upravo pod takvim, punim imenom. Njegovi rukopisi služili su i kao izvor za spomene sak-sidžile Jahje Drnišlije, što se lijepo vidi iz bilješke uz jedan kadijski arz, gdje se navodi da je to „sastav (hatt) *umrlog Husejn-efendije Mirije* (Miri), a iz sastavaka (*munseât*) visokocijenjenog i poštovanog *Abdulkerim-efendije*, koji su od srca primljeni od našeg efendije, tj. burazera⁸⁰“. Jahja

⁷⁴ Ibidem, foto-strana 160.

⁷⁵ Ibidem, str. 47^a i dr.

⁷⁶ Ibidem, foto-strana 124.

⁷⁷ Ibidem, str. 40^b.

⁷⁸ Zapis kod Muvekita, Tarih-i Diyar-i Bosna, rukopis, sub anno 1112.

⁷⁹ Sak-sidžil u GHB, 131, str. 101—102.

⁸⁰ Sak-sidžil u GHB, 130, 1. 89^a.

Drnišlija tu kazuje da je te spise primio od svoga burazera, brata Abdulaha Drnišlije, pa je to jedan podatak više ne samo o ovome Drnišlijinu izvoru nego i o tome da je između braće Drnišlija postojala saradnja u pisanju navedenih sak-sidžila. Abdulkерimov otac, spomenuti Husejn-efendija Miri je bosanski književnik 17. vijeka, kojeg S. Bašagić zove *Alajbegovićem*, a po čijem se pjesničkom imenu *Miri* i preziva Abdulkерim (Miri-zade).

Iz priopćenog materijala saznajemo da je, poput Abdulaha Drnišlije i njegova brata Jahje, i Abdulkерim Miri-zade imao zbirku tekstova dokumenata, a možda i drugih zapisa (nije nadena), koja je služila kao izvor novim zbirkama braće Drnišlija. Ima, međutim, sasvim određen podatak da se i Abdulkерimov otac *Miri* bavio tim istim radom i da je njegova takva zbirka postojala u doba kad je Jahja Drnišlija pisao dva sak-sidžila. To se vidi otud što je Jahja Drnišlija uz dva hudžeta naznačio da su „iz džerideta (spisa) umrlog Miri Husejn-efendije⁸¹“. Odatle, ujedno, saznajemo i za novi, drugi izvor iz kojeg je vadio tekstove dokumenata Abdulahov brat Jahja.

Prikazana dva izvora, u stvari zbirke sastavaka (munšeât), sasvim su novi spomenici o radu kako Husejna Mirije, tako i njegova sina Abdulkерima.

6. *Medžmua šejh-Osmana Šuglije*. Za taj Drnišlijin izvor saznaje se iz konkretnog zapisa u Zborniku o porijeklu niza imzi, čak imamo i datum korištenja izvora: „Prepisano (muharrer) iz medžmue našeg efendije šejh-Šuglije 7. reb. I 1121 = 17. 5. 1709⁸²“. Šejh Osman Šuglija, koji se u samom Drnišlijinu Zborniku javlja i pod punim imenom, čak i sa svojim arzuhalom Porti za gradnju novog grada (tvrđave) u gradu, bio je drugi Drnišlijin savremenik, inače hatib Ali-pašine džamije i šejh susjedne Gaziler tekije kaderijskog reda. Drnišlija je, priopćavajući te imze, donio i dva Šuglijina stiha o Sarajevu, koji po prvi put ukazuju da je Šuglija bio i književnik. Umro je, po jednom zapisu samog Abdulaha Drnišlije, 15. muharema 1127 = 21. januara 1715⁸³.

Šuglijina medžmua, koja, inače, nije ni do sada bila sasvim nepoznata⁸⁴, a u kojoj je Šuglija, po jednom podatku, unosio i ljetopisne zabilješke, nije do danas nadena.

7. *Rukopis hadži Mustafa-efendije Zlatara*, Sarajlije. Drnišlija je taj izvor naveo dva puta, uz jedan zapis o jesenjim usjevima⁸⁵, te uz tekst nedatiranog i nepotpisanog mahzara u odbranu šejha mevlevijske tekije u Sarajevu Sejid Abdulfetaha, koji je bio obijeden⁸⁶. Ispod oba teksta zabilješka: „Iz rukopisa (hatt) Zergeri (Zlatara) hadži Mustafa-efendije.“ Ima tekst arzuhala *hadži-Alije*, *sina hadži-Mustafina*, *Sarajlije*, šejhu u Solunu, da mu dadne dozvolu (izn) da zamijeni umrlog šejha Gazilerske tekije šejh-Osmana Šugliju; arzuhal je pisan ubrzo poslije Šuglijine smrti, poč. safera 1127 = 6—15. 2. 1715, a na čelu teksta je Drnišlijin dopisak da je taj ar-

⁸¹ Sak-sidžil u GHB, 131, str. 168.

⁸² Drnišlijin Zbornik, str. 50^a.

⁸³ Ibidem, fotostr. 135.

⁸⁴ Navodi je M. H a n d ž i ć, *Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana*, Sarajevo 1934, 43.

⁸⁵ Drnišlijin Zbornik, foto-strana 8.

⁸⁶ Ibidem, foto-strana 136.

zual posla0 solunskom řejhu *Zergeri-zade-efendija*⁸⁷. Proizlazi da je navedeni hadži Alija bio sin hadži Mustafa-efendije Zlatara, autora jednog od Drniřlijinih izvora, a iz toga približno saznajemo doba kad je živio Sarajlija hadži Mustafa Zlatar, řiji potomci i danas žive u Sarajevu, a u řijoj su zbirci hćito postojali, osim dokumenata, i zapisi (biljeřka o jesenjim usjevima).

8. *Ibni Vezir*. Toga pisca, řiji identitet nisam mogao utvrditi, i njegovo djelo *Sukûk* Drniřlija je naveo samo jednom, kao izvor odakle je uzeo jednu sentencu u imzi⁸⁸.

A. BEJTIĆ

ABDULAH DRNIŘLIJA FROM SARAJEVO AND HIS MISCELLANY OF BOSNIAN MEMORIALS 1672—1719

SUMMARY

In the library of the Turkish Historical Society (Türk Tarih Kurumu in Ankara there is a miscellany of the Turkish documents from the 17th and 18th centuries relating to Bosnia and Herzegovina, which so far in the historical literature has been defined as a „sigil“ (a protocol) of the court of Sarajevo. Studying that miscellany according to the photographic copies that can be found in the Science and Arts Academy in Sarajevo, the author has, however, found out that it is not a question of any „sigil“ as the official record, but the private one, the personal collection of documents, mostly memorials of various persons from Bosnia and Herzegovina predominantly from the period from 1672—1719. Indirectly but in the doubtless way, he has found out that the author of the miscellany is Abdullah Drniřlija, from Sarajevo, who had been a muderis (professor) of a Sarajevo medresa (secondary school) for a number of years as well as the bearer of many other public function in Sarajevo and Bosnia, and who had lived there completing his miscellany up to 1719, when every evidence about him disappeared. He was highly educated person: he graduated from Fatih's University („Musile-i Sahn“) in Constantinople. He recorded the texts of documents on the basis of seeing originals privately owned. However, being an excellent stylist, he himself wrote the texts of many memorials both for himself and other persons and inserted them into his miscellany, which qualifies him s a real co-author of the documents in that miscellany.

The writer has also found out that Drniřlija's brother Jahja Drniřlija, a professional cadi, engaged himself in the same sort of work: he is the

⁸⁷ Ibidem. foto-strana 135—36.

⁸⁸ Ibidem, str. 43^a.

author of the other two important collections of documents from approximately the same period of time, nowadays kept in Gazi Husrefbey's library in Sarajevo, wrongly sorted in evidence as „sak-sigil“ (No. 130 & 131).

In all the miscellany is made up of 282 complete texts of documents faultlessly recorded and mostly dated. There, however, Drnišlija's personal records can be found as well (besides the texts of the documents that he had stylized). The records contain personal marginalia on the reported texts of documents, annals, sentences with signatures („imda“) of a number of cadis, muftis, muderises and sheikhs of that time, the catalogue of sultans, Bosnian beglerbeys, sheikh-ul-islam, and the world importances as well as some other data.

The both kinds of the texts are irrepeated, they can be found nowhere else, and they illustrate the darkest period of Bosnia & Herzegovina, which is the poorest in documents. The miscellany is particularly important because of the documents that bring to light the difficult circumstances in this country during the Viennese-Turkish war in 1683—1699 and immediately after it.

